

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ÖZEL EĞİTİM BİLİM DALI

**GÖRME ENGELLİ ÇOCUKLARA SAHİP ANNE-BABALARIN
KAYGI DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU

Hazırlayan

İsmet ÇAVDAR

KONYA-2015

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ÖZEL EĞİTİM BİLİM DALI

**GÖRME ENGELLİ ÇOCUKLARA SAHİP ANNE-BABALARIN
KAYGI DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU

Hazırlayan

İsmet ÇAVDAR

KONYA-2015

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı İsmet ÇANDAR

Numarası 088306011002

Ana Bilim / Bilim Dalı

Programı Tezli Yüksek Lisans X

Tezin Adı Görmeye Engelli Göçmenlere Sahip Anne-Babaları
Kayı düzeylerinin bazı değişkenler açısından
İncelenmesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin İmzası
(İmza)

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	İsmet GAVDAR
	Numarası	088306011002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Özel Eğitim / Özel Eğitim
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Selahattin Aysoroğlu
Tezin Adı	Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne Babaların Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma 14.../10.../2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Doç. Dr. Selahattin Aysoroğlu (Danışman)

Prof. Dr. Hakan SARI

Doç. Dr. Mustafa HSLU

Doç. Dr. Ömer KÖKSAL

ÖZET

GÖRME ENGELLİ ÇOCUKLARA SAHİP ANNE-BABALARIN KAYGI DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Bu araştırmada, görme engelli çocuğa sahip ailelerin sürekli-durumluk kaygılarının cinsiyet, eğitim durumu, yaşadıkları yer, çocuklarında engelin oluş zamanı, istihdam durumu, ekonomik durumu, ailelerde farklı bir bireyin engelli olup olmaması, yakınlık derecesi değişkenleri arasında farklılaşma durumlarına bakılmıştır. Araştırma, görme engelli çocuğa sahip anne-babalar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 93'ü kadın ve 69'u erkek olmak üzere 162 anne-baba oluşturmuştur. Veriler araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu", ve Öner ve Le Compte (1983) tarafından Türkçeye uyarlanan "Durumluk-sürekli Kaygı Envanteri" kullanılarak, 2012-2013 yılları arasında Konya ili merkez ilçeleri baz alınarak toplanmıştır.

Verilerin test edilmesi işleminde, değişkenlere bağlı olarak t testi ve tek yönlü varyans analizi testi kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda anlamlı çıkan sonuçlar farklılaşmanın kaynağının belirlenmesinde Tukey testi kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre; cinsiyet, eğitim durumu, iş değişkeni, aylık gelir durumu, başka bir engelin olup olmaması, okul öncesi eğitime devam edip etmemesi, Braille Alfabeti, anne babanın yakınlık derecesi değişkenlerine göre durumluk kaygıda anlamlı farklılıkların olduğu saptanmıştır. Yer değişkeni, oluş zamanı, diğer kardeşlerin engelli olup olmaması değişkenlerinde ise anlamlı farklılıkların olmadığı belirlenmiştir. Sürekli kaygı puanlarında ise eğitim durumu, yer değişkeni, aylık gelir, başka bir engelin olup olmaması, okul öncesi eğitime devam edip etmemesi değişkeni, diğer kardeşlerinde engelli olup olmaması değişkenleri puan ortalamalarında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Cinsiyet, oluş zamanı, iş değişkeni, Braille Alfabeti değişkenleri puan ortalamalarına göre anlamlı farklılıkların olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Görme Engelli Çocuk, Görme Engelli Çocuğa Sahip Aile, Durumluk Kaygı, Sürekli Kaygı.

ABSTRACT

ANALYSING THE LEVELS OF ANXIETY IN PARENTS WITH VISUALLY IMPAIRED CHILDREN IN TERMS OF CERTAIN VARIABLES

In this research, the differentiation of state and trait anxiety levels in families with visually impaired children in terms of the following variables was examined: gender, education level, location, beginning time of the impairment, employment situation, economic condition, presence or absence of another disabled person in the family, and degree of relationship. This research was carried out with parents with visually impaired children. The study group consisted of 162 parents, 93 female and 69 male. The data was collected in the central counties of Konya between 2012-2013 via the "Personal Data Form" designed by the researcher, and "The State and Trait Anxiety Inventory" adapted into Turkish by Öner and Le Compte (1983).

T-test and the single-oriented variance analysis test were used depending on the variables in testing the data. Meaningful scores of the variance analysis were analysed via Tukey test in determining the cause of differentiation. In conclusion of the research, meaningful differences were detected in the state anxiety in terms of the following variables: gender, education level, employment, monthly income, presence or absence of another impairment, taking pre-school education or not, Braille alphabet, and relationship degree of the parents. No meaningful difference was found in terms of location, beginning time, and presence or absence of disabled siblings. As for the trait anxiety scores, meaningful differences were found in the average scores of education level, location, monthly income, presence or absence of another impairment, taking pre-school education or not, and presence or absence of disabled siblings. No meaningful difference was found in the average scores of gender, beginning time, employment, and Braille alphabet.

Key Words: Visually Impaired Children, Family with Visually Impaired Children, State Anxiety, Trait Anxiety.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	İİ
ÖZET	İİİ
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar LİSTESİ.....	Vİİ
ÖNSÖZ	İX
BÖLÜM I	1
1.1.GİRİŞ	1
1.2. PROBLEM DURUMU	5
1.2.1. PROBLEM CÜMLESİ	5
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI	7
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	7
1.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	8
1.6. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	8
1.7. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI	8
BÖLÜM II	11
PROBLEMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE ALANYAZIN	11
2.1. AİLE VE ÇOCUK	11
2.2. ENGELLİ ÇOCUK VE AİLESİ.....	11
2.3. ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERİN TEPKİLERİ VE MODELLER	12
2.4. KAYGI VE ETKİLERİ	13
2.5. DURUMLUK - SÜREKLİ KAYGI	13
2.6. ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELER İÇİN KAYGI KAYNAKLARI.....	15
2.7. KAYGI İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR.....	17

BÖLÜM III	22
YÖNTEM	22
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	22
3.2. ARAŞTIRMA GRUBU	22
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	22
3.3.1. DURUMLUK VE SÜREKLİ KAYGI ENVANTERİ	22
3.3.2. VERİLERİN ANALİZİ	23
BÖLÜM IV	24
BULGULAR VE YORUMLAR	24
BÖLÜM V	43
TARTIŞMA VE YORUM.....	43
BÖLÜM VI	58
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	58
6.1.SONUÇ.....	58
6.2.ÖNERİLER.....	61
6.2.1.UYGULAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER.....	61
6.2.2. İLERİ ARAŞTIRMALARA YÖNELİK ÖNERİLER	63
KAYNAKÇA.....	64

TABLolar LİSTESİ

- Tablo 1.** Cinsiyet Değişkenine Göre Görme Engelli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t testi Sonuçları 24
- Tablo 2.** Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Eğitim Durumu Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait N, ve Ss Değerleri..... 25
- Tablo 3.** Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Eğitim Durumu Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları..... 26
- Tablo 4.** Eğitim Durumu Değişkenine Göre Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Durumluk-Sürekli Kaygı Tukey Testi Sonuçları 27
- Tablo 5.** Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Yaşadığı Yer Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait N, ve Ss Değerleri..... 28
- Tablo 6.** Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Yaşadığı Yer Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları..... 29
- Tablo 7.** Yaşadığı Yer Değişkenine Göre Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Sürekli Kaygı Tukey Testi Sonuçları..... 29
- Tablo 8.** Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Çocuğunun Engelinin Oluş Zamanı Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait N, Ss Değerleri ... 30
- Tablo 9.** Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Çocuklarının Engelinin Oluş Zamanı Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları 31
- Tablo 10.** Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Çocuğunun İşi Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait N, ve Ss Değerleri..... 32
- Tablo 11.** Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Çocuğunun İşi Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları..... 33
- Tablo 12.** Çocuğun İşi Değişkenine Göre Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Durumluk Kaygı Tukey Testi Sonuçları..... 33
- Tablo 13.** Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Aylık Geliri Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait N, ve Ss Değerleri..... 34

Tablo 14. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Aylık Gelir Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları.....	35
Tablo 15. Aylık Gelir Değişkenine Göre Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Durumluk-Sürekli Kaygı Tukey Testi Sonuçları	36
Tablo 16. Çocukların Görme Engeli Haricinde Başka Bir Engelinin Olup Olmaması Değişkenine Göre Görme Engelli Anne-Babaların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları	37
Tablo 17. Çocuklarının Okul Öncesi Eğitime Devam Etme Değişkenine Göre Görme Engelli Anne-Babaların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları.....	38
Tablo 18. Çocuklarının Braille Alfabesini Okuyup Yazabiliyor Olması Değişkenine Göre Görme Engelli Anne-Babaların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları	39
Tablo 19. Aile İçinde Diğer Kardeşlerin Görme Engelinin Olup Olmaması Değişkenine Göre Görme Engelli Anne-Babaların Durumluk Ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları	40
Tablo 20. Yakınlık Derecesi Değişkenine Göre Görme Engelli Anne-Babaların Durumluk Ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları.....	41

ÖNSÖZ

“Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi” başlıklı tez konusunu seçmemdeki en önemli nedenlerden biri kendimin de görme engelli olmam ve görme engelliliğin hangi stres faktörleri ile kaygıya neden olabileceğini yaşayarak tecrübe etmemdir. Bu alanda araştırma yapma ve veri toplama sürecinden raporlaştırma sürecine kadar beni yüreklendiren ve her aşamamda bana desteklerini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU hocama sonsuz teşekkürler ederim.

Araştırmamın ilerleme sürecinde görüş ve öneriyle araştırmama her zaman katkıda bulunan ve benim için önemi sayılamayacak kadar çok olan kıymetli Prf. Dr. Hakan SARI hocama teşekkürlerimi sunarım. Diğer taraftan Engelsiz Üniversite Birimi koordinatörü olan ve yıllardır çalışmaktan huzur duyduğum Yrd. Dr. Yahya ÇIKILI hocama teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmamın yazımı ve düzenlenme aşamasında bana her daim yardımcı olan ve emeği geçen Psikolog Mehmet KAVAKLI'ya teşekkür ederim.

Eğitim–Öğretim hayatım ve evliliğimizden bu güne kadar, vefası, anlayışı ve merhametiyle benden desteğini hiç esirgemeyen, hayat arkadaşım eşim Songül ÇAVDAR'a, Yorgun geldiğim hergün bana güç veren, benim yorgunluğumu alan çocuklarım Ahmet ERDEM ve Kerem Tahir ÇAVDAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Her daim yanımda olan Necmettin Erbakan Üniversitesi Engelsiz Üniversite Birimi ve gönüllü üniversite gençlerine teşekkürlerimi sunarım.

Sevgili Aileme...

İsmet ÇAVDAR

BÖLÜM I

1.1.Giriş

Çocuklar aile olgusunun en önemli öge ve değerleridir. Bunun yanı sıra çocuklar, bütün toplumlarda geleceğin yetişkini olarak görülen, özenle yetiştirilen, eğitilen ve eldeki olanaklar en üst düzeyde kullanılarak, tüm gereksinimleri karşılanan değerli bireylerdir. Çocuk, en geniş anlamda kadın ve erkeğin ortak bir ürünü, neslin devamı, eşleri birbirine bağlayan bağ, özlem gideren bir araç, anne babanın gelecek sigortası, annenin verdiği bir armağan ve sevgi olarak kabul edilmektedir (Ataman, 2003). Bir ailenin sahip olabileceği en büyük ödüllere biri çocuk sahibi olabilmeleri ve o çocuğun da kendine özgü özelliklerinin olmasıdır (Burt ve Perlis, 1999).

Annenin gebeliğinin anlaşılması ile birlikte aileye yeni gelecek olan birey için yoğun bir hazırlık başlar. Tüm toplumlarda farklı alışkanlıklar olmakla birlikte, ortak nokta çocuğun sağlıklı doğması için anneye gösterilen özendir.

Çocuğun doğumuyla birlikte ailenin hayatı yeni bir yön kazanır (Doğru ve Arslan, 2008). Doğum olayı, genellikle olumlu bir olay olarak görülmekle birlikte, bir çocuğun aileye katılması eşlerin uyum sağlamaları gereken önemli bir geçiş dönemidir. Yapılacak harcamalarda, eşlerin birbirlerine ayıracakları zamanda, uyku düzenlerinde, mesleki gelişimlerinde ve buna benzer pek çok alanda yaşam değişiklikleri yaratabilir. Ayrıca, bir bebeğin doğumu ailede rollerin yeniden düzenlenmesini ve yeni rutinlerin oluşturulmasını da gerektirir (Crinic, Greenberg, Raggiozin, Robinson ve Basham, 1983; Kazak ve Marvin, 1984; Ersoy, 1997; Kaner, 2004).

Bir çocuğun doğumu, ailelerin yaşamında bir dönüm noktası oluşturur. Doğal olarak tüm anne babaların beklentisi normal ve sağlıklı çocuklara sahip olmaktır. Bir çocuğun engelli olduğunun öğrenilmesi, yetersizliğin derecesi ne olursa olsun ailesi için yüksek derecede stres verici bir olaydır (Bilal ve Dağ, 2005). Herhangi bir anormal durumun olması hayal kırıklığı yaratır (Okanlı, Ekinci, Gözüagca ve Sezgin, 2004).

Yetersizliğe sahip çocukları olan ana babaların hemen hepsinin karşılaştığı baskılara ve gerilimlere ilave olarak çocuklarının özel sorunları ve gereksinimleri nedeniyle yaşadıkları pek çok stres ve kaygı kaynağı vardır (Gallagher, Beckman, Cross ve 1983). Başta farklı özelliklere sahip bir çocuğun anne babası olma rolü, anne babaların kendi seçtikleri bir rol değildir ve bu role hiçbiri kendini hazırlamaz (Akkök, 2003). Çocuğun engelli olmasından dolayı çocuğun doğumu ile beklenen mutluluk ve

sevincin yerini yoğun bir üzüntü duygusu alır; aile karmaşık bir psikolojik durum içerisine girer (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1998). Anne ve baba, alışılması zor olan bu durum karşısında stres yaşamakla birlikte, günlük hayatın gereklerini yerine getirmede zorlanmakta, başta evlilik ve duygusal ilişkiler olmak üzere kişilerarası ilişkilerinde gergin olmaktadır. Yaşanan bu travmatik duruma uygun olmayan tepkiler ve ailenin içine düştüğü suçluluk duygusu anne-babayı depresyona götürmekte, aynı zamanda çocuğun bakımı için gerekli olan fazla zaman, para, enerji gereksinimi annenin ve babanın stres yaşamasına neden olmaktadır (Akçakın ve Erden, 2001). Çevrenin (aile yakınları, akrabalar, komşular) engelli çocuğa ve aileye sergilediği tutum, davranış ve bakış açıları ailenin stres ve kaygı düzeyinin önemli ölçüde artmasına neden olmaktadır. Artan bu kaygı ve stres düzeyiyle birlikte yaşanan kaygı ve stresi azaltmak adına aile, engelli çocuğunu sosyal çevreden izole edebilmekte, aynı zamanda kendisini de toplumdan geri çekerek sosyal yaşamını kısıtlayabilmektedir.

Engelli bir çocuğa sahip olmak, aile üyelerinin yaşamlarını; duygularını ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. Normal gelişim gösteren özelliklere sahip bir çocuk beklerken ve gelecekle ilgili bütün umut, beklenti ve planlarını da bunun üzerine kurarken, farklı ve yetersiz özelliklere sahip olan bir çocuğun doğması ailelerin sosyal çevrelerinde, beklentilerinde, planlarında, iş yaşamlarında ve mali konularda büyük değişiklikler yaşanmasına neden olmaktadır (Avşaroğlu, 2012). Smith ve arkadaşları (1993) tarafından yapılan bir çalışmada, engelli bir çocuğa sahip olan anne-babaların, çocuğu engelli olmayan anne-babalara göre daha fazla duygusal güçlüklerle sahip olduğu ve daha fazla depresyon belirtileri gösterdikleri vurgulanmıştır. Ayrıca aileler şok, reddetme, aşırı üzüntü, suçluluk, kabullenememe duygularını yaşamakta, çocuğundaki farklılıklara uyum sağlamaya çalışmakta, istenmeyen duruma çözümler aramaktadır. Çocuk, özellikle annenin kişisel başarısı veya başarısızlığı olarak değerlendirildiği için ve sağlıklı olmayan bir çocuk da başarılabilen bir çocuk olduğu için anne çevresi tarafından suçlanabilmekte ve hatta aşağılanabilmektedir. Babanın engelli bir çocuğa sahip olmaya karşı tepkileri de doğrudan doğruya annenin duygularını etkilemekte, anneyi kaygı ve umutsuzluk duygusuyla karşı karşıya getirmektedir (Metin 1992; Metin ve San, 1992; Staub ve Hunt 1993; Eripek, 1996; Hamarta, Deniz ve Uslu, 2002; Yıldırım Doğru, 2006). Bu nedenle anne yalnız kalabilmektedir. Annenin bu yalnız kalmışlığını da etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlardan ilki babanın eğitim durumu, bu olay karşısındaki bakış açısı ve tutumudur. Engelli bireye sahip olan annenin yaşadığı kaygı ve stresle baş etmesinde

en önemli destekçisinin eşi olması gerektiği düşünülmektedir. Ancak eşinin engelli bireylere yönelik bilinç düzeyinin yeterli olmaması, annenin eşinden beklediği desteği alamamasına neden olmaktadır. Bu desteği bulamayan anne, engelli çocuğu ile yalnız kalabilmekte bu yalnızlık duygusu da annenin yaşadığı kaygı ve stres düzeyini önemli ölçüde arttırabilmektedir.

Çocuğun engel türü de anne ve babanın kaygı düzeyini önemli oranda etkilemektedir. Görme engelli bir çocuğun engel oranının çok yüksek olması ailenin kaygı düzeyini önemli ölçüde arttırırken, engel oranının düşük olduğu durumlarda bu kaygı düzeyinin daha düşük olabileceği düşünülmektedir. Anne babanın engelli çocukları dünyaya gelmeden önce engelli bireylere yönelik var olan bilgileri de kaygı düzeylerinin etkilemektedir. Engellilik ile ilgili bilgi düzeyi yüksek olan anne babaların engelli çocukları dünyaya geldiğinde bu durumla daha sağlıklı başa çıkabilecekleri düşünülebilir. Engelli çocuğa sahip ailelerin çevreden (aile yakınları, akrabalar, komşular, yakın arkadaşlar) gördükleri desteğin oranının, kaygı düzeyini etkilediği düşünülmektedir. Aile, yakın çevre desteği ve psikososyal destek olduğunda, kaygı oluşturan durumlarla daha rahat baş edebilmektedir. Ancak yakın çevreden desteğin olmadığı durumlarda aile, yalnızlık duygusu yaşayarak patolojik bir yaşam döngüsüne girebilmektedir. Özellikle yakın çevre tarafından, engelden sorumlu kişinin anne olduğu görüldüğünde, annenin yalnızlık, izolasyon, öfke ve depresyon düzeyinde ciddi yükselmelere neden olabilmektedir. Artan bu kaygı düzeyiyle birlikte anne-baba, farklı ruhsal bozuklukların yakınmasını yansıtmaktadırlar. Bu çeşit yaşamlar ve destek birimlerinin yetersiz olması veya olmayışı, engelli çocuğu da olumsuz yönde etkilemektedir.

Yaşanacak stresin ve kaygının şiddet ve düzeyi, çocuğun yaşına; yetersizliğin türüne ve şiddetine, sosyal beklentilere, çocuğun ne kadar yanıt verebildiğine ve ana babaların stres kaynaklarını nasıl algılayıp, değerlendirip, nasıl bir başa çıkma mekanizması kullandıklarına bağlıdır (Friedrich, Wiltturner ve Cohen, 1985; Dyson, 1997; Floyd ve Gallagher, 1997; Honey, Hastings ve McConachie, 2005).

Öncül'e (2000) göre kaygı, genellikle gelecekle ilgili insanı üzen ve sıkı bir bekleme halidir. Güvensizlik duygusu ile karışık bir heyecan durumu olarak düşünülebilir. İçinde buldukları koşullarla yeni şartlara uyum sağlamadaki yetersizlikler veya desteklerin yetersiz oluşu kaygı durumlarını etkilemektedir. Aileler, çocukları için yararlandıkları hizmet sistemlerinden uzak kalmamak için yeni iş fırsatlarından vazgeçebilmekte; çocuklarına bakmak ya da onlara daha çok zaman

ayırabilmek için yarım zamanlı işleri tercih etmek zorunda kalabilmektedirler (Turnbull ve Turnbull, 1995). Ayrıca çocuklarının eğitimi ve sağlık hizmetleri için bürokrasiyle de uğraşmak zorunda kalan anne-babalar, çocuklarının bağımlılıklarının, onların sonraki yaşamlarını nasıl etkileyeceğini de düşünmek zorundadırlar. Bu ebeveynler çocuklarının gelecekleriyle ilgili daha çok kaygı duyabilmektedirler. Çocuklarının gelecekteki yaşantıları ne olacaktır? Kendileri çocuklarına bakamayacak duruma geldiklerinde çocuklarına kim bakacak? Yetişkin engellilere hizmetler götürülmekte midir? Sorularına yanıt aramak zorunda kalabilirler. Yine bu ebeveynler çocuklarının eğitimlerinin planlanmasından uygulanmasına kadar her aşamaya katılmak ve çocuklarının ve kendilerinin haklarını da savunmak durumundadırlar (Schilling, Kirkham, Snow ve Schinke, 1986; Bailey, 1988). Çoğu zaman ne yapacaklarını bilemedikleri için kendilerini tehdit altında hissedebilmekte, bu durum onların benlik saygılarını etkileyebilmektedir (Avşaroğlu, 2007). Giderek artan izolasyon, azalan sosyal mobilite, depresyon, suçluluk, anksiyete gibi sosyal ve duygusal sorunlar da yaşamlarının bir parçası olabilmektedir (Gallagher, Beckman, Cross, 1983, Turnbull ve Turnbull, 1995; Floyd ve Gallagher, 1997; Kaner, 2004). Engelli çocukla ilgili sorumlulukları büyük oranda yüklenen anneler, bu durumdan daha çok etkilenmektedirler. Çalışmalar engelli çocuğa sahip ailelerde çocuğun bakımına yönelik sorumluluğun büyük bir kısmını anneler üstlendiği için, annelerin sahip oldukları diğer rollerden vazgeçtikleri, sosyal aktivitelere katılım ve sosyal yaşamlarında azalma olduğunu göstermektedir (Tekinalp, 2001; Duygun, 2001; Avşaroğlu, 2012).

Anne-babalar, hamilelik sürecinde azı beklentilere girerler ve önlerindeki yaşam alanlarını ona göre şekillendirmek isterler. Ancak umulmadık aksilikler çıkabilir ve buna dönük yeterince hazırlık yapmazlar. Örneğin, Özşenol ve arkadaşları (2002), yaptıkları bir araştırmada, ebeveynlerin çocuğun engelini ilk öğrendiklerinde genellikle şok, sonrasında ise çaresizlik, ümitsizlik ve hayal kırıklığı gibi anksiyete ve depresyona neden olabilecek psikolojik problemler yaşadıklarını rapor etmişlerdir. Araştırmacılara göre engelli çocuğa sahip olan annelerde somatik yakınmalar, depresyon ve anksiyete bozukluğu gibi ruhsal sorunların engelli çocuğa sahip olmayan annelere göre daha sık görüldüğü bildirilmektedir (Miller, Gordon, Daniele ve Diller, 1992; Hanson ve Hanline 1994). Bu tür şikayetlerin yanı sıra bunların yansımaları da başka türlü çıkabilmektedir. Yaşamın acımasız ve adil olmadığını vurgulayan isyancı tutumlardan, yaşam için olması gereken enerjinin kaybolmasına kadar gidebilmektedir. Seltzer, Greenberg, Floyd, Pettee ve Hong (2001), yapmış oldukları bir araştırmada, zihinsel veya bedensel

engelli çocuğa sahip anne babalarda depresyon ve alkol bağımlılığının daha sık görüldüğünü vurgulamışlardır.

Görme engelli çocuğa sahip olan ailelerde kaygı durumları, diğer engelli aileler gibi kaygı yaratan durumlarla benzerlik göstermektedir. Çünkü kaygı, tanımı gereği beklenmedik zamanlarda ortaya çıkan, gelecekte olması muhtemel ve hatta belirsiz şeyler için yaşanan psikolojik durumları içerir. O nedenle görme yetersizliği önemli bir stres kaynağı ve kaygı yaratan neden olabilmektedir. Anne-babalar, bu yetersizliklerden dolayı çocuklarının bağımsız olamayacaklarını ya da yarı bağımsız bir başka ifade ile başkalarına bağımlı kalmanın kabulünde zorlanacaklardır. Duygusal olarak çocuklarının zorlanacakları düşüncelerini taşıyarak daha da yaşam enerjilerini düşüreceklerdir.

Türkiye’de görme engelli ailelerin yaşadıkları durumluk ve sürekli kaygıları hakkında araştırmaların sınırlı olduğu ve istenilen düzeyde olmadığı söylenebilir. Son zamanlarda anlamlı gelişmeler olsa da uygulamaya dönük ve öz-farkındalık ve öz-denetime dönük destekleyici ve eğitici çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu araştırmada görme engelli çocuğa sahip ailelerin sürekli-durumluk kaygılarının cinsiyet, eğitim durumu, yaşadıkları yer, çocuklarında engelin oluş zamanı, istihdam durumu, ekonomik durumu, ailelerde farklı bir bireyin engelli olup olmaması, yakınlık derecesi değişkenleri ile durumluk ve sürekli kaygı açısından farklılaşma durumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu değişkenlerin test edilmesi, değişkenler arasındaki farklılaşma durumlarının belirlenmesi, uygulamaya dönük çalışmalara ve sağlanacak desteklerin düzenlenmesine ışık tutacaktır. Araştırmadaki bu genel amaca dönük alt problemler geliştirilmiştir.

1.2. Problem Durumu

1.2.1. Problem Cümlesi

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları, cinsiyet; eğitim durumu, yaşadıkları yer, çocuklarında engelin oluş zamanı, engelli çocuğun iş durumu, ailenin aylık gelir durumu, görme engelli çocuğun görme engeli haricinde başka bir engelin daha olması, ailelerde birden fazla bireyin görme engelli olup olmaması, okul öncesi eğitime devam edip etmeme, Braille Alfabetini okuyup yazabilme, anne-babanın yakınlık derecesi değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır? sorusuna cevap aranmıştır.

1.2.2. Alt Problemler

1. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, cinsiyet değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşma var mıdır?
2. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, eğitim durumu değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
3. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, yaşadığı yer değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
4. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, çocuklarının engelinin oluş zamanı değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
5. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, çocuklarının iş değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
6. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, aylık geliri değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
7. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, çocuklarının görme engeli haricinde başka bir engelinin olup olmaması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
8. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, çocuklarının okul öncesi eğitime devam edip etmeme değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
9. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, çocuklarının Braille alfabesini okuyup yazabiliyor olması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
10. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, aile içinde diğer kardeşlerin görme engeli olup olmaması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
11. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların, yakınlık derecesi değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, görme engelli çocuklara sahip anne-babaların cinsiyet, eğitim durumu, yaşadıkları yer, çocuklarında engelin oluş zamanı, engelli çocuğun iş durumu, ailenin aylık gelir durumu, görme engelli çocuğun görme engeli haricinde başka bir engelin daha olması, ailelerde birden fazla bireyin görme engelli olup olmaması, okul öncesi eğitime devam edip etmeme, Braille Alfabesini okuyup yazabilme, anne-babanın yakınlık derecesi değişkenlerine bağlı olarak durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarını test etmek ve değişkenlerin, anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemektir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Türkiye’de engelli öğrencilerin yaygınlık oranı istatistikî olarak % 12.29, olarak belirlenmesine rağmen, engelli öğrencilerin yaygınlık oranlarının gerçeğe yakın olarak ortaya çıkarılmasında birçok güçlükle karşılaşmaktadır (Kırcaali- İftar, 1999; Sarı, 2000). Görme engeli nüfus olarak engelli bireylerin % 8,4’ünü oluşturmaktadır. Aile içerisinde büyüyen görme engelli çocuğun engeli olması nedeniyle aile ve çocuk değişik nedenlere bağlı olarak kaygı yaşamaktadır, bu kaygıda çocuğun yetiştirilmesinden, eğitimine kadar birçok alanda doğrudan çocuğu, dolaylı olarak da aileyi ve toplumu etkilemektedir. Görme engelli çocuklara sahip ailelerin yaşadıkları kaygı düzeylerinin alt boyutlarda incelenmesi, görme engelli çocukların iletişim düzeylerini arttıracak ve toplumla daha sağlıklı bir iletişim kurmalarını sağlayacaktır. Ülkemizde ise kaygı üzerine araştırmalar olmasına rağmen, görme engelliler gibi bir engel sınıfını hedef almış kaygı ile ilgili bir araştırma yoktur, bu durum görme engelli çocuğu olan aileler için de geçerlidir. Her engel türü kendi içerisinde farklı kaygı düzeyleri ve nedenleri içermektedir. Bu yüzden engel türü incelenirken her engel türüne yönelik araştırmaların yapılması, ailelerin yaşadıkları kaygıların gerçek nedenlerini anlamada fayda sağlayabilir. Engellilerde eğitim-öğretim ve aile eğitimi erken yaşta başlamalı ve hayat boyu devam etmelidir. Erken yaşta eğitimin büyük bir bölümünün aile tarafından verildiği göz önüne alındığında, ailelerin kaygı düzeylerinin çocuğun alacağı eğitimi olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebileceği bir gerçektir. Bu yönden bakıldığında ilgili kurumların kapsamlı bir program yapabilmeleri için öncelikli olarak engel türünün

neden olduğu kaygı düzeylerinin derinlemesine ve alt boyutlarına göre incelenmesi gerekmektedir.

Görme engelli ailelerin yaşadıkları kaygı düzeylerinin ve nedenlerinin bilinmesi, ailelere verilecek olan aile eğitim ve destek programlarının yeniden yapılandırılması, çocukların daha sağlıklı ortamda yetiştirilmesi, devletin ilgili kurumlarının görme engelli ailelere dönük çalışmalarını olumlu yönde etkileyecektir. Araştırmamızda görme engelli çocuklar yaş gruplarına, eğitim durumlarına, istihdam durumlarına göre ve ailelerin yapısı, ekonomik, yaşam tarzlarına, yaşadıkları yerlere, eğitimi ve sosyo-ekonomik durumlarına göre ayrılarak kaygı düzeyleri incelenmiş ve geniş bir veri sunulmuştur. Bu yönüyle araştırmanın önemli olduğu umulmaktadır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılan ölçme aracının, istenilen bilgileri toplamaya elverişli olup, geçerlik ve güvenilirlik özelliklerine sahip olduğu,
2. Veri toplama araçlarının test kullanma ilkelerine uygun olarak hazırlanıp kullanıldığı,
3. Araştırmada seçilen örneklemin evreni temsil ettiği,
4. Ailelerin ölçme araçlarına içtenlikle ve dürüst olarak cevap verdikleri,
5. Araştırmaya katılan ailelerin aynı koşulda araştırmaya tabi tutulduğu ve üçüncü bir değişkenin etki etmediği,
6. Araştırmada kullanılan testin ailelerin durumluk-sürekli kaygı düzeyini ölçtüğü varsayılmıştır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma bulguları, 2012-2013 yılında Konya ili merkez ilçe sınırları içerisindeki ikamet eden ve görme engelli çocuğu olan ailelerden elde edilen verilerle ve ölçme aracı olan durumluk- Sürekli Kaygı Envanteri ile sınırlıdır.

1.7. Araştırmanın Tanımları

Braille Alfabeti: 1821 yılında Louis Braille tarafından geliştirilmiş görme engelli insanların okuyup yazması için kullanılan bir alfabe yöntemidir. İki kolon taşıyan dikdörtgen düzen üzerine dizilmiş altı kabartılmış noktadan oluşur. Her iki kolonda üçer

nokta bulunur. Noktalardan her biri altmış dört farklı kombinasyondan birini oluşturması için farklı şekillerde dizilir (American Foundation for the Blind, 2012).

Birden fazla yetersizliği olan çocuk: Kirk (1989), birden fazla yetersizliğe sahip bireyi fiziksel, zihinsel ya da duygusal problemlerinin yoğunluğundan dolayı, toplumsal, psikolojik, tıbbi ve eğitsel özel destek hizmetlerine gereksinimi olan bireyler olarak açıklamıştır (Akt: Sarı, 2008).

Durumluk Kaygı: Bireyin ortam içerisinde tehlikeli olarak adlandırılan adlandırabileceği durumlar öncesinde veya sırasında ortaya çıkan çoğunlukla mantıklı sebeplere bağlı olan, başkalarının da nedeni anlaşılabilen ve genellikle her bireyin yaşadığı geçici duruma bağlı bir kaygı biçimidir (Öner ve Le Compte, 1985).

Sürekli Kaygı: Kişiden kişiye değişmekle birlikte bazı kişilerde belirli bir olay ve duruma bağlı olmadan genel ve devamlı kaygı hali vardır. Buna da sürekli kaygı denilmektedir (Öner ve Le Compte, 1985).

Görme Engelli Okulları: Total, az ve ileri derecede görme engelli çocukların eğitim aldığı okulları ifade eder.

Görme yetersizliği olan birey: Görme gücünün kısmen ya da tamamen kaybından dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi ifade eder. (M.E.B, 2006).

Kaygı: Kaygı genellikle ileriye dönük kişinin gelecekle ilgili insanı üzen ve sıkı bir bekleme hali olarak tanımlana bilir. Güvensizlik duygusu ile karışık bir heyecan durumu olarak da tanımlanabilir (Öncül, 2000).

Kaynaştırma: Özel eğitim gerektiren bireylerin, yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitim ve öğretimlerini resmi ve özel okul öncesi ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan destek eğitim hizmetlerinin sağlandığı özel eğitim uygulamalarıdır (M.E.B., 2000).

Özel eğitim: Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri, bu bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik

disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi ifade eder (M.E.B., 2006).

Özel eğitime ihtiyacı olan birey: Çeşitli nedenlerle bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren bireyi ifade eder (M.E.B., 2006).

Özel eğitim sınıfı: Okul ve kurumlarda, durumları ayrı bir sınıfta eğitim görmeyi gerektiren öğrenciler için yetersizlik türü, eğitim performansları ve özelliklerine göre açılan sınıfları ifade eder (M.E.B., 2006).

BÖLÜM II

PROBLEMİN KAVRAMSAL TEMELLERİ VE ALANYAZIN

2.1. Aile ve Çocuk

Çocuk, en geniş anlamda kadın ve erkeğin ortak bir ürünü, neslin devamı, eşleri birbirine bağlayan bağ, özlem gideren bir araç, anne babanın gelecek sigortası, annenin verdiği bir armağan ve sevgi olarak kabul edilmektedir (Ataman, 2003). Bir ailenin sahip olabileceği en büyük ödüllerden biri çocuk sahibi olabilmeleri ve o çocuğun da kendine özgü yeteneklerinin olmasıdır (Burt ve Perlis, 1999).

Normal bir doğum bekleyen aileler, bu doğum için ön hazırlıklar yaparlar ve beklentileri normal bir çocuk sahibi olmak içindir. Bir anne babanın temel görevi, fiziksel, psikolojik ve zihinsel yönden sağlıklı bir bebek yetiştirebilmektir denilebilir. Ana baba dışındaki tüm diğer topluma ait kişilerin de beklentisi aynı şekildedir (Şendil ve Balkan, 2005; T.C. M.E.B., 2006).

Bütün toplumlarda çocuk sahibi olmak, insan yaşamındaki en önemli olaylardan biridir. Çocuk sahibi olmak, çift için, alışık oldukları karı kocalık rollerinin yanı sıra, anne baba olma rollerini de beraberinde getirmektedir. Çocuğun doğumu aileyi gerek yapısal, gerek gelişimsel, gerekse işlevsel olarak etkiler. Ana babanın dağınık ve daha çok bireysel olan ilgileri, birlikte ürettikleri ortak' bir varlığa çocuğa yönelmekte, yaşantıları çocuklarının gereksinimlerine yanıt verecek şekilde belirli amaçlara yönelmektedir (Özgüven, 2000; Şendil ve Balkan, 2005; T.C. M.E.B., 2006; Coşkun, ve Akkaş, 2009).

2.2. Engelli çocuk ve Ailesi

Normal bir doğum bekleyen aileler, bu doğum için ön hazırlıklar yaparlar ve beklentileri normal bir çocuk sahibi olmak içindir. Bir anne babanın temel görevi, fiziksel, psikolojik ve zihinsel yönden sağlıklı bir bebek yetiştirebilmektir denilebilir. Ana baba dışındaki tüm diğer topluma ait kişilerin de beklentisi aynı şekildedir (Şendil ve Balkan, 2005; T.C. M.E.B., 2006; Avşaroğlu, 2012). Engelli bireylerin yaşamlarını derinden etkileyen, toplumla uyumu ve toplum içerisinde bireysel başarılarını etkileyen en önemli etkenlerden birisi de ailelerin engelli çocuklarına yönelik kaygı düzeyleridir. Engel türlerinden birisi olan görme engeli de bu engeli taşıyan çocuk için kaygı oluşturmakla birlikte, kendisini yetiştiren ailede de kaygı yaratmaktadır.

2.3. Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Tepkileri ve Modeller

Dünyaya gelen çocuk engelli ise aile için bu durum değişmektedir . Yetersizliğe sahip çocukları olan ana babaların hemen hepsinin karşılaştığı baskılara ve gerilimlere ilave olarak çocuklarının özel sorunları ve gereksinimleri nedeniyle yaşadıkları pek çok stres ve kaygı kaynağı vardır (Gallagher, Beckman ve Cross, 1983). Başta, farklı özelliklere sahip bir çocuğun anne babası olma rolü, anne babaların kendi seçtikleri bir rol değildir ve bu role hiçbiri kendini hazırlamaz (Akkök, 2003). Bu neden ötürü çocuğun doğumu ile beklenen mutluluk ve sevincin yerini yoğun bir üzüntü duygusu alır; aile karmaşık bir psikolojik durum içine girer (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998). Öfke, suçluluk, aşırı koruma gibi duygusal tepkimeler gösterebilen engelli çocuk ailelerinde (Whirter ve Acar, 2000), anne babanın çocuğa davranışlarını kabul eden veya reddeden, kontrol eden veya özerk aile tutumları adı altında iki grupta toplamak mümkündür (Turan, Kayıhan, Yılmaz ve Topçu, 1991).

Ailelerin engel durumlarını öğrendiklerinde çeşitli tepkiler verdikleri görülmektedir. Verdikleri bu tepki biçimleri duygusal süreçler olmakla birlikte, karar verme ve stresle baş etme yollarında farklı tepkiler vermektedirler. Bu tepkilerin bir kısmı sağlıksız ve yaşam enerjilerini bitirici ve tükenme türündendir. Akkök (2003), ailelerin tepkilerini çeşitli modellerle açıklamaktadır. Bunlardan en bilineni “Aşama modeli” olarak bilinen ve ailelerin çeşitli aşamalardan geçerek kabul ve uyum aşamasına geldiğini varsayan modeldir. Bu aşamalardan birincisinde şok, inkar, keder ve çöküntü (depresyon); ikinci aşamada karışık duygular, kaygı, suçluluk, kızgınlık, utanma; üçüncü aşamada ise kapı çare arama, anlaşma, uyma-yeniden düzenleme, kabul ve uyum duygularını yaşarlar ve bu duruma çözüm ararlar (Pearce, 1996; Yörükoğlu, 1998; Ataman, 2003; T.C. M.E.B., 2006; Avşaroğlu, 2012).

Engelli olarak doğan çocuk, ailenin de yaşamış olduğu rol karmaşası yüzünden kendi rolünü oynamada zorluklar yaşayabilmektedir. Engel, bireyin yetersizliği nedeniyle, yaş, cins, sosyal ve kültürel farklılıklara bağlı olarak oynaması gereken rolleri, gereği gibi oynayamama durumu olarak tanımlanmakta ve aile içerisinde uyum ve kaygılara yol açmaktadır (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998; Özgüven, 2000). Aile üyelerinden birinin ya da birkaçının görme engelli olması, tüm üyelerin uyumunu etkilemekte, ailelerin bile dengeleri sarsılabilmektedir (Yörükoğlu, 1998). Engelli çocuk

aileleri, öfke, suçluluk, aşırı koruma gibi duygusal tepkimeler gösterebilmektedir (Whirter ve Acar, 2000).

Engelli aileleri tutumlarına göre; kabul eden veya reddeden, kontrol eden veya özerk aile adı altında iki grupta toplamak mümkündür (Turan vd. 1991). Engelli çocuğu olan anne-babaların geçirdikleri aşamaları bir noktaya kadar genellense bile anne-babaların zaman zaman bu aşamalar arasında gidip gelmeleri mümkündür ya da bir aşamaya takılıp kalabilirler. Genellikle, görme engellilik gibi düzeltilemeyen, değiştirilemeyen ve süreklilik gösteren yetersizlikler, ailelerin işlevlerini sınırlandırarak onlarda zorlanmalara neden olabilmektedir (Kaner, 2004). Bu durumu, kronik durum gösteren, tedavisi ve çaresinde yani iyileşmesinde beklentilerin ve umdu düşmesinden dolayı işlevsel aile yapılarının dinamik enerjilerinde düşmeler görülmektedir. Yaşam enerjilerinin düşmesi demek, rehabilite işlemlerinin fonksiyonelliğinin azalması demek olduğu için psiko-sosyal destek hizmetlerinin devreye girmesi gerektiği söylenebilir.

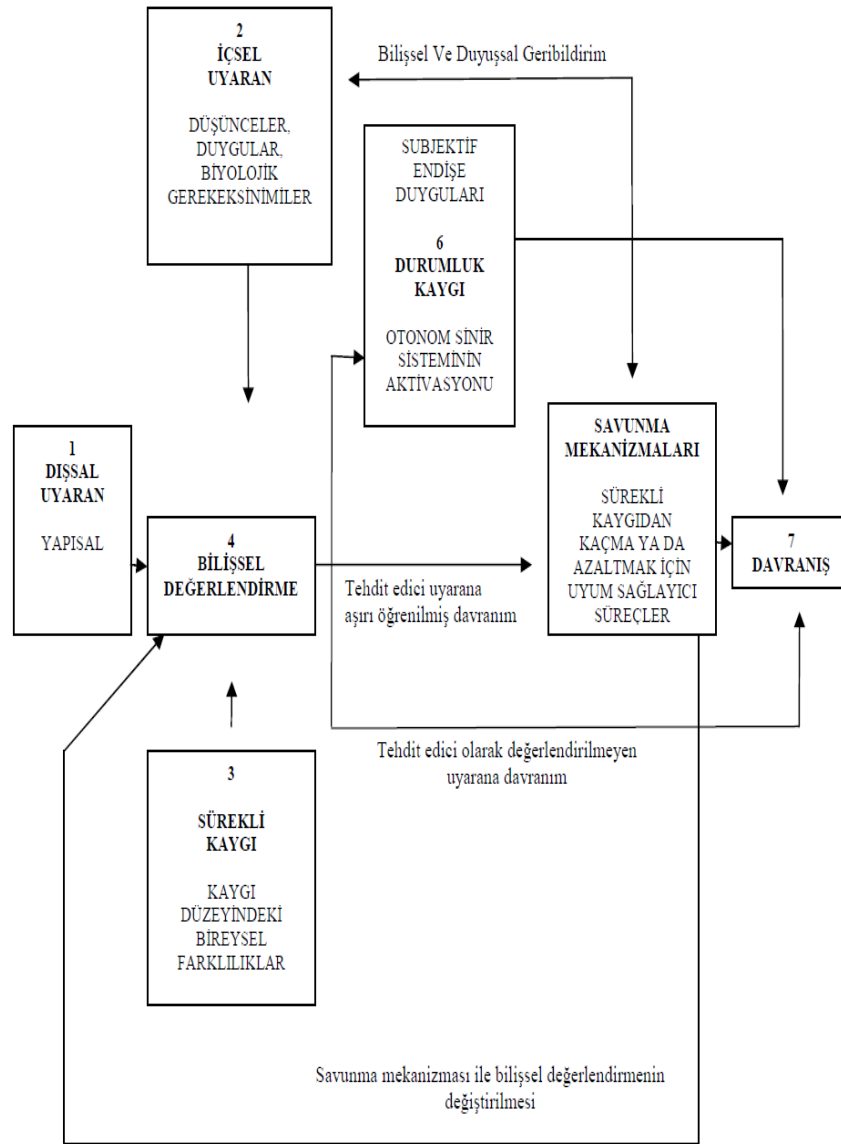
2.4. Kaygı ve Etkileri

Kaygı genellikle gelecekle ilgili insanı üzen ve sıkı bir bekleme hali olarak tanımlanır. Güvensizlik duygusu ile karışık bir heyecan durumu olarak tanımlanabilir (Öncül, 2000). Kaygı dış dünyadan kaynaklanan bir tehlike ihtimali ya da kişi tarafından tehlikeli olarak algılanıp yorumlanan herhangi bir durum karşısında yaşanan bir duygudur. Kişi kendisini bir alarm durumunda ve sanki bir şey olacakmış gibi hisseder, tedirginlik duyar (Gürün, 1991; Nar, 2005). Titreme, terleme, çarpıntı ve yüksek nabız gibi fiziksel semptomlarla seyreden bir tepki verme durumunu işaret etmektedir (Beck ve Emery, 2006). Yüksek düzeyde kaygıya sahip olan kişiler fizyolojik (kasların gergin olması, sinir sistemi bozuklukları) ve psikolojik (tedirgin bekleyiş hali, dikkat toplamada zorluk) belirtiler geliştirirler. Kaygının sürekliliği ve şiddeti arttığı zaman sorun olarak insanların karşısına çıkar (Cüceloğlu, 1997).

2.5. Durumluk - Sürekli Kaygı

Kaygı, korkunun ve endişenin ileri derecesi olarak tanımlanır ve strese karşı gösterilen en yaygın tepkilerden biri olarak kabul edilir (Yazıcı, Okcu ve Sözbilir). Belirli dönemlerde herkesin geçirebileceği bir yaşantı olan kaygı, “Durumluk kaygı” ve “Sürekli kaygı” olarak iki şekilde incelenmektedir (Avşaroğlu, 2012). Durumluk kaygı, tehlikeli olarak adlandırılan durumlar öncesinde veya olaylar sırasında ortaya çıkar çoğunlukla mantıki sebeplere bağlı, başkalarının da nedeni anlaşılabilen ve genellikle her bireyin yaşadığı geçici duruma bağlı bir kaygı biçimidir. Bazı insanlarda da belirli

bir olay ve duruma bağlı olmayan genel ve devamlı kaygı hali vardır. Buna da sürekli kaygı denir. Bulunduğu durumdan memnun olmama, genel bir hoşnutsuzluk hali taşıma, huzursuzluk, her an başına kötü bir olay gelecekmiş gibi durma, kolaylıkla incinme ve karamsarlığa bürünme sürekli kaygı düzeyi yüksek bireylerin özelliklerindedir. Bireyin içinde bulunduğu durumla doğrudan bağdaşmayan, çevreden gelen tehlikelere bağlı olmayan, başkaları tarafından nedeni açıkça anlaşılabilen kaygılar sürekli kaygılardır (Öner ve Le Compte, 1985).

Şekil 1. Durumluk ve Sürekli Kaygı Arasındaki İlişki. Anshel (1997).

2.6. Engelli Çocuğa Sahip Aileler için Kaygı Kaynakları

Aileler için önemli gerginlik kaynakları olarak aşağıdaki maddeleri sayabiliriz (Kavak, 2007).

- 1- Ailelerin yaşadıkları duygusal zorlanma,
- 2- Engelli bireylerin durumuna ilişkin yeterli bilgi edinememe,
- 3- Başkalarına bu durumu açıklamada çekilen güçlük,
- 4- Engelli bireyde görülen davranış ve sağlık sorunları,
- 5- Tedavi ve eğitim konusunda pek çok uzmanla görüşme gerekliliği,
- 6- Uygun eğitim ortamını bulma çabaları,
- 7- Daha fazla zaman, para ve enerji ihtiyacı
- 8- Engelli bireyin geleceğine ilişkin kaygılar.

Ailenin engelli çocuğa sahip olduğunu öğrenmesinden itibaren, kendilerini sorgulamaya ve sorular sormaya başlarlar. Durum ve problem nedir? Bu problem nereden kaynaklanmaktadır? Bu problem çözülür mü, engellilik düzelir mi? Aile içi ilişkileri nasıl düzenleyelim? Eğitimi nasıl olacak? Bu çocuğun geleceği nasıl olur veya bizden sonra hali ne olur? Başka çocuğumuz olsa acaba nasıl olur? gibi sorulara cevap ararlar (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998), ancak soruların ardından aranan cevaplar ailelerde stres yaratabilir ve çaresizlik hissedebilirler.

Engelli bir çocuğa sahip olma durumu ailelerin rollerini, aile içerisinde ve dışında duygularını, düşüncelerini, tutumlarını kökten etkileyecek, kimi zaman da olumsuz yönde değiştirecek bir etkiye sahiptir. Normal özelliklere sahip bir çocuk beklerken ve gelecekle ilgili bütün umut, beklenti ve planlarını da bunun üzerine kurarken, farklı özelliklere sahip olan bir çocuğun doğması ailelerin sosyal çevrelerinde, beklentilerinde, planlarında, iş yaşamlarında ve mali konularda büyük değişiklikler yaşanmasına neden olmaktadır. Bunlara ek olarak, aile şok, reddetme, aşırı üzüntü, suçluluk, kabullenemem duygularını hissedebilmekte, çocuğun engelinden dolayı gelişen durumlara uyum sağlamaya çalışmakta, istenmeyen duruma çözümler aramaktadır. Çocuk, özellikle annenin kişisel başarısı veya başarısızlığı olarak değerlendirildiği, sağlıklı olmayan bir çocuk başarısız bir çocuk olduğu için anne tarafından suçlanabilmekte ve hatta aşağılanabilmektedir. Babanın engelli bir çocuğa

sahip olmaya karşı tepkileri de doğrudan doğruya annenin duygularını etkilemekte, anneyi kaygı ve umutsuzluk duygusuyla karşı karşıya getirmektedir (Eripek, 1996; Metin 1992; Metin ve San,1992; Staub ve Hunt 1993; Yıldırım Doğru, 2006).

Engelli çocukların ailelerinde kaygı düzeyi ile ilgili yapılan pek çok araştırmada, bu ailelerde kaygı düzeyinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. (Bebko et al. 1987; Beckman 1983; Mert, 1997; Wilton ve Renaut 1986). Bu araştırmalar ışığında görme engelli ailelerin de benzer kaygılar yaşayabileceği tahmin edilebilmektedir. Smith ve arkadaşlarının 1993 yılında yapmış oldukları bir çalışmada da, engelli bir çocuğa sahip olan anne-babaların, çocuğu engelli olmayan anne-babalara göre daha fazla duygusal güçlüklerle sahip olduğu ve daha fazla depresyon belirtileri gösterdikleri saptanmıştır. Bu durumda herhangi bir engele sahip çocuklara sahip ebeveynlerde onlara has problemlerin çıkmasına neden olabilmektedir. Çocuğun engelinden dolayı, aile sürekli olarak çocuğuyla ilgilenmek zorunda kalabilir ya da hissedebilir, bu durumdan ötürü aile üzerinde baskı da oluşturabilir. Bilindiği üzere engelli çocuklar diğer çocuklara göre daha fazla bakım gereksinimi duyarlar. Ailenin maddi durumu, çocuğun engelinden dolayı karşılaşılabileceği sorunların çözümlerini etkiler. Çocuklarının sahip olduğu yetersizlik nedeniyle aileler tıbbi bakım, iletişim, özel fiziki düzenlemeler ve araç gereçler gibi çeşitli nedenlerle, diğer ailelere göre daha çok harcamalara gereksinim duymaktadırlar (Dyson, 1993; Turnbull ve Turnbull,1995).

Aileler, çocukları için yararlandıkları hizmet sistemlerinden uzak kalmamak için yeni iş fırsatlarından vazgeçebilmekte; çocuklarına bakmak ya da onlara daha çok zaman ayırabilmek için yarım zamanlı işleri tercih etmek zorunda kalabilmektedirler (Turnbull ve Turnbull, 1995). Ayrıca çocuğun topluma kazandırılması noktasında kanunların yeterliliği seviyesinde ailenin devletin kurum ve kuruluşlarıyla iletişime geçmesinden sonra yaşadığı olumsuz durumlar, ailede kaygı oluşturabilir. Bu durumlardan ötürü aileler çocuklarının gelecekleriyle ilgili daha çok kaygı duyabilmektedirler. Çocuklarının gelecekteki yaşantıları ne olacaktır? Kendileri çocuklarına bakamayacak duruma geldiklerinde çocuklarına kim bakacak? Yetişkin engellilere hizmetler götürülmekte midir? Sorularına yanıt aramak zorunda kalabilirler. Yine bu ebeveynler çocuklarının eğitimlerinin planlanmasından uygulanmasına kadar her aşamaya katılmak ve çocuklarının ve kendilerinin haklarını da savunmak durumundadırlar (Bailey, 1988; Schilling, Kirkham, Snow ve Schinke, 1986). Çoğu zaman ne yapacaklarını bilemedikleri için kendilerini tehdit altında hissedebilmekte, bu durum onların benlik saygılarını etkileyebilmektedir. Giderek artan izolasyon,

azalan sosyal mobilite, depresyon, suçluluk, anksiyete gibi sosyal ve duygusal sorunlar da yaşamlarının bir parçası olabilmektedir (Floyd ve Gallagher, 1997; Gallagher ve ark., 1983; Kaner, 2004; Turnbull ve Turnbull, 1995).

2.7. Kaygı ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Kültür, Tiryaki ve Ünal (2003), ayrılık kaygısı bozukluğu olan çocuklarda sosyodemografik ve klinik özellikle başlıklı araştırmalarında, kaygının kliniksel boyutlarını araştırmışlardır. Ayrılık Kaygısı Bozukluğu'nun temel özelliğini, bireyin evden ya da evde bağlandığı kişiden ayrılmasına bağlı aşırı anksiyetenin olmasıdır şeklinde belirtmişlerdir. Veri toplama süreci olarak Hacettepe Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı Anabilim Dalı kliniğine on yıl içerisinde ayrılık kaygısı şikayeti ile gelen ve tanılama alan 166 çocuğun geriye dönük incelenmesi şeklinde olmuştur. Elde edilen bulgulara göre yakınma ve şikayetlerin başlama ortalama başlama dönemlerinin erken çocukluk evresi olduğu belirlenmiştir. Okula gitmeme ya da okula gitmek istememe olduğu ve somatik yakınmaların ön planda olduğunu vurgulamışlardır. Çocukların cinsiyetine göre ise somatik şikayetlerin kız çocuklarda daha fazla olduğunu vurgulamışlardır.

Bilal ve Dağ (2005) Eğitilebilir Zihinsel Engeli olan ve olmayan çocukların annelerinde stres ve stresle başa çıkma başlıklı araştırmalarında zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin yaşadığı bildirilen strese eşlik eden bazı kişilik özelliklerinin bulunduğu vurgulamışlardır. Araştırmalarının amacını da bu yönde geliştirerek eğitilebilir zihinsel engelli çocuğu olan annelerin yaşadıkları stres belirtileri ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin stresle başa çıkma tarzları ve kontrol odağı inançları arasındaki ilişkiyi karşılaştırmalı şekilde inceleme olarak belirlemişlerdir. Bu amaç doğrultusunda Ankara'da özel bir özel eğitim kurumuna devam eden birincil tanısı eğitilebilir düzeyde zihinsel engelli olan 83 engelli çocuk annesi ve ilköğretim kurumlarına devam bilinen fiziksel veya zihinsel yetersizliği olmayan 91 çocuk annesinden veri toplamışlardır. Veri toplama aracı olarak Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği ve Kontrol Odağı ölçeği uygulamışlardır. Araştırmalarında, her iki gruptaki annelerin, Stresle Başa Çıkma Ölçeğinden aldıkları toplam puan ve alt faktör puanlarına göre engeli çocuğu olan annelerin bilişsel, duyuşsal stres belirtilerinin daha fazla olduğunu saptamışlardır.

Öztürk, Sayar, Uğurad ve Tüzün (2005), Sosyal fobisi olan çocukların annelerinde sosyal fobi yaygınlığı başlıklı araştırmalarında, literatürde ağır derecede

utangaçlık gösteren çocukların annelerinde kontrol grubuna oranla genelde kaygı bozukluğu, özelde sosyal fobi oranı yüksek olduğu bilgisini yeniden başka değişkenlerle test etme amaçlamışlardır. Araştırmalarında sosyal fobi tanısı alan çocukların annelerinde sosyal fobi oranını ve sosyal fobik davranışların yaygınlığının belirleme temel amaçları olarak belirlenmiştir. Sosyal fobi tanısı almış 8-16 yaşları arası çocukların anneleri ile aynı yaş aralığında kontrol grubu çocuklarının annelerine Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği ve Belirti Tarama Listesi 90-R uygulamışlardır. Çalışma sürecinde sosyal fobisi olan çocukların annelerinde sosyal fobiye rastlanma oranı dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların annelerine göre fazla bulunsa da aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı çıkmadığını belirtmişlerdir. Ancak kaçınma bölümünde iki grup arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Ayrıca BTL-R 90 somatizasyon, depresyon, hostilite alt ölçeklerinde sosyal fobisi olan çocukların annelerinde anlamlı düzeyde yüksek puanların olduğunu belirterek anne tutumunun, çocuk üzerindeki etkisine vurgu yapmışlardır.

Özsoy, Özkahraman ve Çallı (2006), Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi başlıklı araştırmalarında, ailenin beklentileri ile gerçek durum arasındaki farklılıklar arttıkça yaşadıkları güçlükler artmakta ve gerçek durumla baş etmede zorlantıların olduğunu belirtmişlerdir. Zihinsel engelli çocuk sahibi olan ailelerin yaşadıkları güçlükleri saptamak, yaşanan güçlüklerde sosyo-demografik faktörlerin ilişkisini belirlemek amacıyla tanımlayıcı tipte bir araştırma olan çalışma İzmir il merkezinde bulunan zihinsel engelli çocuklara yönelik eğitim veren 3 Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde eğitim gören toplam 180 zihinsel engelli çocuk sahibi anne ve baba araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmada anne babalarla görüşülmüş ve araştırmaya katılmak isteyen 110 anne baba örneklem grubunu oluşturmuştur. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacılar tarafından geliştirilen formlar kullanılmıştır. Araştırmalarında, ailelerin %54,5'i gelecek kaygısını, %48,2'si çocuğa ilişkin sürekli bir kaza ya da yaralanma korkusunu her zaman yaşadıkları, yine ailelerin %37,3'ünün çevrelerinden hiçbir zaman sosyal destek görmediklerini saptanmışlardır. Zihinsel engelli çocuğa sahip aileler, kendi duygu ve sorunları ile baş başa bırakılmaması gerektiğini, psiko-sosyal destek birimlerinin olması gerektiğini vurgulamışlardır.

Yıldırım Sarı (2007) Zihinsel Engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi başlıklı araştırmasında, zihinsel engelli çocukların bakımı, tüm aile üyelerini, aile içi ve dışı ilişkileri etkileyen, yaşam boyu süren bir durum olduğunu vurgulamış ve araştırmaların zihinsel engelli çocuğu olan anne-babalarda, sağlıklı çocuğu olan anne-babalara göre ebeveynlik stresinin daha yüksek olduğunu vurgulamıştır.

Yıldırım Doğru ve Arslan (2008), Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırmasını amaçlayan bir araştırma yapmışlardır. Araştırmalarında, engelli çocuğu olan annelerin sürekli yaşadıkları kaygı düzeyleri ile çocukları ile birlikte sosyal ortamda (alışveriş, lokantada yemek yeme, çocuklarını kuruma götürme gibi) geçirdikleri zamandaki durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması amaçlamışlardır. Araştırmanın örneklemini, çocukları bir özel eğitim kurumuna devam eden 51 anne oluşturmuştur. Araştırma verileri Spielberger'in Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri ile engelli çocuğu olan annelerin yaşadıkları kaygı düzeylerinin belirlenmeye çalışmışlardır. Anneler ile ilgili sosyo-demografik bilgi elde etmek için 10 soruluk bir bilgi formu kullanılarak yapılan araştırma sonucunda, annelerin çoğunluğunda sürekli kaygı durumun olduğunu vurgulamışlardır.

Dereli ve Okur (2008), engelli çocuğa sahip olan ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi başlıklı araştırmalarında, engel durumlarının, ailede sağlıklı yaşamı bozabildiğini vurgulamışlardır. Bu düşünce çerçevesinde araştırmalarında engelli çocuğa sahip ailelerin depresyon düzeyinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Araştırma verilerini Muğla il merkezinde özel eğitim uygulama okulu ve özel eğitim merkezlerine devam eden çocukların 75 anne ve 75 baba olmak üzere 150 ebeveyninden toplamışlardır. Veri sonrasında çalışma grubu ise 40 anne 10 baba olarak belirlenmiştir. Beck Depresyon Envanteri veri toplama aracı olarak belirlenen araştırmada, ebeveynlerin her iki cinsiyetinde de depresyon düzeyinin yüksek olduğu, cinsiyetlerin kendi içerisindeki durumda ise annelerin daha yüksek olduğunu vurgulamışlardır. Elde ettikleri sonuçlar doğrultusunda, engelli çocuğa sahip ailelerin; psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duydukları, duygusal paylaşımlarının sağlanması ve özürülü çocuğa bakım konusunda etkin, planlı hizmet sunumunun gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Uyaroğlu ve Bodur (2008), Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarında kaygı düzeyi ve bilgilendirmenin kaygı düzeyine etkisi başlıklı araştırmalarında, Karaman il merkezinde yarı deneysel bir çalışma yürütmüşlerdir. Kurumsal hizmet alan ve almayan 91 anne ve 13 baba çalışmaya katılmıştır. Bilgilendirme öncesi ve sonrasında Durumluk-sürekli kaygı envanteri kullanılan

araştırmada, annelerin kaygılarının daha yüksek olduğu vurgulanmıştır. Annelerden 35 yaşın altında, ilkokul mezunu, çocuğu erkek veya 12 yaşından küçük, sosyal güvencesi olan, yetersizliği olan çocuğu kurumsal hizmet almayan, ilk ya da son çocuğunda yetersizlik olan, aile geliri düşük ve çocuğun bakımında eşinden yardım alamayanlarda bilgilendirme sonrasında, kaygı puanlarındaki azalmanın olduğunu belirtmişlerdir. Babalarda ise sadece sürekli kaygı puanındaki azalma olduğunu vurgulamışlardır. Bilgilendirilme hizmetlerinin, hem anne hem de babalarında kaygıyı düşüren önemli bir etken olduğunu belirtmişlerdir.

Deniz, Dilmaç ve Arıcak (2009) Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi başlıklı araştırmalarında, engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygılarının yaşam doyumları üzerindeki etkisinin belirlenmesi ve ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygıları ve yaşam doyumlarının cinsiyet, çocuğun engel türü ve eğitim gruplarına katılıp katılmama değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesini amaçlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubu 293 kadın ve 114 erkek olmak üzere toplam 407 ebeveyn den oluşturduğu ve araştırma verileri durumluk-sürekli kaygı envanteri, yaşam doyum ölçeği ve kişisel bilgi formu kullanılarak toplanmıştır. Elde ettikleri bulgu onucunda; durumluk-sürekli kaygının yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordadığını belirtmişlerdir. Çocuğun engel türüne göre ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygıları ve yaşam doyumlarının da anlamlı düzeyde farklılaşmaların olduğunu vurgulamışlardır.

Coşkun ve Akkaş (2009), Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki başlıklı araştırmalarında, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygıları ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Araştırma, Kahramanmaraş ili Rehberlik Araştırma Merkezi'ne engelli çocuklarının eğitsel tanılama ve değerlendirmesi için başvuran 150 anne oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Kişisel Bilgi Formu ile birlikte, annelerin sürekli kaygı düzeylerini belirlemek üzere Spielberger Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri ve annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyini belirlemek amacıyla, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, sosyal destek düzeyiyle sürekli kaygı düzeyleri arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, annelerin eğitim düzeyleri ve aile gelir

düzeylelerinin yükselmesiyle, sürekli kaygı düzeylerinin düştüğü, buna karşın algıladıkları sosyal destek düzeyinde artış olduğunu belirtmişlerdir.

Avşaroğlu (2012), zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeylerinin incelenmesi başlıklı araştırmasında, Spielberg'in "Sürekli-Durumluk Kaygı Envanter"i ve geliştirdiği kimlik bilgileri anketi ile 264 anne ile 51 baba olmak üzere 315 ebeveyn den veri toplamıştır. Elde etmiş olduğu bulgulara göre annelerin durumluk ve sürekli kaygı durumlarının, babalara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu belirtmiştir. Öğrenim durumu değişkenine göre durumluk kaygı düzeyinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğunu, sürekli kaygıda ise anlamlı farklılaşmanın olmadığını, gelir durumu değişkenine göre durumluk ve sürekli kaygıda anlamlı bir farklılaşmanın olduğunu belirtmiştir.

Yazıcı, Okcu ve Sözbilir (2015), ailelerin görme yetersizliği olan çocuklarına yönelik gelecek kaygıları başlıklı araştırmalarını, görme yetersizliği yaşayan çocuğa sahip ailelerin çocuklarının geleceğine yönelik kaygı ve beklentilerini belirlemek amacı ile gerçekleştirmişlerdir. Çalışma nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek sürdürülmüş, bu yaklaşıma paralel olarak durum çalışması yöntemlerinden bütüncül çoklu durum çalışması kullanılmıştır. Erzurum ilinde yaşayan ve doğuştan görmeyen çocuğa sahip olan üç aile araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Veriler görüşme tekniği kullanılarak yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Elde ettikleri bulgular sonucunda, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının geleceğine yönelik olarak çevre, eğitim ve istihdam gibi temel konularda önemli kaygılara sahip oldukları olduğunu vurgulamışlardır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırma grubu, veri toplama araçları ve özellikleri ile toplanan verilerin analizi, analizinde uygulanan istatistiksel yöntemler hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma Tarama Modeli ile yapılmıştır. Tarama Modeli geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi durumları içinde ve var olduğu gibi tanımlamaya çalışılır. İki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığı ve/veya derecesini araştıran genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak yapılır (Karasar, 1998).

3.2. Araştırma Grubu

Bu araştırma, görme engelli çocuğa sahip anne-babalar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Genel evren içerisinde araştırma grubunu, 2012-2013 yılı Konya il merkez ilçe ve merkez köylerinde ikamet eden 162 ebeveyn oluşturmaktadır. 162 ebeveynin 93'ü kadın ve 69'u erkektir. Araştırma grubu random yoluyla oluşturulmuştur. Belirlenen ailelere araştırmacı ve destek elemanı kendi imkanları ile ulaşarak, geliştirdikleri Kimlik Bilgileri Anketi ve Durumluk-sürekli Kaygı ölçeğini uygulamışlardır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, ve “Durumluk-sürekli Kaygı Envanteri” kullanılarak toplanmıştır.

3.3.1. Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri

Spielberger tarafından geliştirilen, Öner ve Le Compte (1983) tarafından Türkçeye uyarlanan, geçerlik ve güvenirlik çalışmalarıyla birlikte norm çalışmalarının da oluşturulduğu Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri; 40 maddeden oluşmaktadır. 20 maddesi Durumluk Kaygı Ölçeği, 20 maddesi de Sürekli Kaygıyı ölçen ifadelerden oluşmaktadır. Durumluk Kaygı Ölçeği, bireylerin belirli bir anda belirli koşullarda kendisini nasıl hissettiğini betimlemesini, içinde bulunduğu duruma ilişkin duygularını

dikkate alarak maddeleri cevaplaması gerektirir. Sürekli Kaygı Ölçeği ise; bireyin genellikle kendisini nasıl hissetmesi gerektiğini belirtir (Öner ve Le Compte, 1983).

Kuder- Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alpha korelasyonları ile saptanan güvenilirlik katsayılarının; “Sürekli Kaygı Ölçeği” için 0.83 ile 0.87 arasında; “Durumluk Kaygı Ölçeği” için 0.94 ile 0.96 arasında bulunmuştur. Bu elde edilen veriler Türkçe ölçeklerin yüksek madde homojenliği ve iç tutarlılığa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ölçeği oluşturan maddelerin, güvenilirliği ve geçerliği hakkında ayrıntılı bilgi sağlayan “Item Remainder” korelasyonu tekniğine göre; Türkçe formunun madde güvenilirliği korelasyonları, Sürekli Kaygı Ölçeği için 0.34 il 0.72; Durumluk Kaygı Ölçeği için ise; 0.42 ile 0.85 arasındadır.

Ölçeğin test tekrar test yönteminden elde edilen güvenilirlik katsayıları; Sürekli Kaygı Ölçeği için 0.71 ile 0.86 arasında; Durumluk Kaygı Ölçeği için 0.26 ile 0.68 arasında değiştiğini göstermektedir. Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeğinin Türkçeleştirilmesi deneysel kavram geçerliği ve kriter geçerliği olmak üzere iki ayrı teknikte gerçekleştirilmiştir (Öner ve Le Compte, 1983).

3.3.2. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasından sonra istatistiksel analizler yapılmıştır. Araştırmada değişkenlere bağlı olarak t testi ve tek yönlü varyans analizi testi kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda anlamlı çıkan sonuçlar farklılaşmanın kaynağının belirlenmesinde Tukey testi kullanılarak veriler analiz edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde, alt amaçlara yönelik araştırma verilerinin test edilmesi, analiz edilmesi ve bulgularına ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

4.1. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların cinsiyet değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların cinsiyet değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t testi yapılmış sonuçlar tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyet Değişkenine Göre Görme Engelli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t değeri	p değeri
Durumluk Kaygı	Kadın	93	43.88	8.94	2.375	.01
	Erkek	69	40.44	9.20		
Sürekli Kaygı	Kadın	93	41.79	10.23	.611	.54
	Erkek	69	40.86	8.99		

Tablo 1 incelendiğinde cinsiyet değişkeni açısından kadınların durumluk kaygı puan ortalamaları 43.88 iken erkeklerin puan ortalamaları ise 40.44 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre cinsiyet değişkeni açısından durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur ($t= 2.375$, $p<.05$). Görme engelli çocuğa sahip annelerin durumluk kaygı puan ortalamaları babalarından anlamlı düzeyde yüksektir.

Sürekli kaygı açısından tablo 1 incelendiğinde cinsiyet değişkeni açısından kadınların sürekli kaygı puan ortalamaları 41.79 iken erkeklerin puan ortalamaları ise 40.86 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre cinsiyet değişkeni açısından sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmamıştır ($t= .611, p>.05$).

4.2. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların eğitim durumu değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların eğitim durumu değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puanlarına ilişkin N, \bar{X} ve Ss değerleri tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Eğitim Durumu Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait N, ve Ss Değerleri

Bağımlı Değişken	Eğitim Durumu	N	\bar{X}	Ss
Durumluk Kaygı	İlköğretim	67	46.38	7.87
	Lise	46	40.93	9.01
	Ön lisans	20	39.15	7.94
	Lisans	29	37.86	9.76
Sürekli Kaygı	İlköğretim	67	44.29	9.54
	Lise	46	41.04	9.85
	Ön lisans	20	37.45	6.48
	Lisans	29	38.00	9.96

Tablo 2 incelendiğinde eğitim durumu değişkenine göre ilköğretim mezunu anne-babaların durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=46.38$, lise mezunu anne-babaların durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=40.93$, ön lisans mezunu anne-babaların durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=39.15$ ve lisans mezunu anne-babaların durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=37.86$ olarak hesaplanmıştır. Sürekli kaygı puan ortalamaları

incelendiğinde ise ilköğretim mezunu anne-babaların sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=44.29$, lise mezunu anne-babaların sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=41.04$, ön lisans mezunu anne-babaların sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=37.45$ ve lisans mezunu anne-babaların sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=38.00$ olarak hesaplanmıştır.

Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve sonuçlar tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Eğitim Durumu Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F
Durumluk Kaygı	Gruplar Arasında	1972.744	3	657.581	8.941***
	Gruplar İçinde	11620.713	158	73.549	
	Toplam	13593.457	161		
Sürekli Kaygı	Gruplar Arasında	1216.027	3	405.342	4.588**
	Gruplar İçinde	13958.893	158	88.347	
	Toplam	15174.920	161		

p<.01, *p<.001

Tablo 3’deki varyans analizi sonuçları incelendiğinde görme engelli çocuğa sahip anne-babaların eğitim durumu değişkenine göre durumluk kaygı puan ortalamaları ve sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma saptanmıştır (F=8.941, p<.001; F=4.588, p<.01). Farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve anlamlı çıkan sonuçlar tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Eğitim Durumu Değişkenine Göre Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Durumluk-Sürekli Kaygı Tukey Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Eğitim Durumu (I)	Eğitim Durumu (II)	Ortalamalar Arası Fark	Standart Hata	P
Durumluk Kaygı	İlköğretim	Lise	5.45328	1.64214	.006
		Ön lisans	7.23806	2.18522	.006
		Lisans	8.52599	1.90628	.000
Sürekli Kaygı	İlköğretim	Ön lisans	6.84851	2.39499	.025
		Lisans	6.29851	2.08928	.016

Tablo 4 incelendiğinde ilköğretim mezunu anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları eğitim durumu lise, ön lisans ve lisans mezunu olan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Diğer karşılaştırmalarda istatistiksel olarak farklılaşma saptanmamıştır.

Tablo 4’de görüldüğü gibi ilköğretim mezunu anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları eğitim durumu ön lisans ve lisans mezunu olan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Diğer karşılaştırmalarda istatistiksel olarak farklılaşma bulunmamıştır.

4.3. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların yaşadığı yer değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların yaşadığı yer değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puanlarına ilişkin N, \bar{X} ve Ss değerleri tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Yaşadığı Yer Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait N, ve Ss Değerleri

Bağımlı Değişken	Yaşadığı Yer	N	\bar{X}	Ss
Durumluk Kaygı	Köy-Kasaba	35	45.05	9.50
	İlçe	34	43.20	8.26
	Büyükşehir	93	41.13	9.24
Sürekli Kaygı	Köy-Kasaba	35	44.14	9.52
	İlçe	34	43.76	9.70
	Büyükşehir	93	39.50	9.43

Tablo 5 incelendiğinde yaşadığı yer değişkenine göre köy-kasabada yaşayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=45.05$, ilçede yaşayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=43.20$ ve büyükşehirde yaşayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=41.13$ olarak hesaplanmıştır. Sürekli kaygı puan ortalamaları incelendiğinde ise köy-kasabada yaşayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=44.14$, ilçede yaşayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=43.76$ ve büyükşehirde yaşayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=39.50$ olarak hesaplanmıştır.

Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve sonuçlar tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Yaşadığı Yer Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F
Durumluk Kaygı	Gruplar Arasında	416.829	2	208.415	2.515
	Gruplar İçinde	13176.627	159	82.872	
	Toplam	13593.457	161		
Sürekli Kaygı	Gruplar Arasında	787.269	2	393.635	4.350*
	Gruplar İçinde	14387.651	159	90.488	
	Toplam	15174.920	161		

*p<.05

Tablo 6'daki varyans analizi sonuçları incelendiğinde görme engelli anne-babaların yaşadığı yer değişkenine göre durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmazken (F=2.515, p>.05) sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur (F=4.350, p<.05). Farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve anlamlı çıkan sonuçlar tablo 7'da verilmiştir.

Tablo 7. Yaşadığı Yer Değişkenine Göre Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Sürekli Kaygı Tukey Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yaşadığı Yer (I)	Yaşadığı Yer (II)	Ortalamalar Arası Fark	Standart Hata	P
Sürekli Kaygı	Köy-Kasaba	Büyükşehir	4.63748	1.88637	.040

Tablo 7 incelendiğinde köy-kasabada yaşayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları büyükşehirde yaşayanlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Diğer karşılaştırmalarda istatistiksel olarak farklılaşmanın olmadığı görülmektedir.

4.4. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların çocuklarının engelinin oluş zamanı değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların çocuklarının engelinin oluş zamanı değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puanlarına ilişkin N, \bar{X} ve Ss değerleri tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Çocuğunun Engelinin Oluş Zamanı Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait N, ve Ss Değerleri

Bağımlı Değişken	Engel Zamanı	N	\bar{X}	Ss
Durumluk Kaygı	Doğuştan	91	41.84	9.52
	0-6 yaş	48	43.08	9.25
	7 yaş sonrası	23	43.30	7.78
Sürekli Kaygı	Doğuştan	91	41.06	10.50
	0-6 yaş	48	41.20	8.11
	7 yaş sonrası	23	43.13	9.69

Tablo 8 incelendiğinde engelin oluş zamanı değişkenine göre doğuştan engeli olan çocukların anne-babalarının durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=41.84$, 0-6 yaşında olanların durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=43.08$ ve 7 yaşından sonra engelli olan çocukların anne-babalarının durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=43.30$ olarak hesaplanmıştır. Sürekli kaygı puan ortalamaları incelendiğinde ise doğuştan engeli olan çocukların anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=41.06$, 0-6 yaşında olanların sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=41.20$ ve 7 yaşından sonra engelli olan çocukların anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=43.13$ olarak hesaplanmıştır.

Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve sonuçlar tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Çocuklarının Engelinin Oluş Zamanı Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F
Durumluk Kaygı	Gruplar Arasında	69.074	2	34.537	.406
	Gruplar İçinde	13524.382	159	85.059	
	Toplam	13593.457	161		
Sürekli Kaygı	Gruplar Arasında	80.790	2	40.395	.426
	Gruplar İçinde	15094.130	159	94.932	
	Toplam	15174.920	161		

Tablo 9'daki varyans analizi sonuçları incelendiğinde görme engelli anne-babaların çocuklarının engelinin oluş zamanı değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmamıştır (F=.406, $p>.05$; F=.426, $p>.05$).

4.5. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların çocuklarının iş değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların çocuklarının işi değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puanlarına ilişkin N, \bar{X} ve Ss değerleri tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Çocuğunun İşi Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait N, ve Ss Değerleri

Bağımlı Değişken	Çocuğun İşi	N	\bar{X}	Ss
Durumluk Kaygı	0-6 yaş	38	44.18	7.64
	Öğrenci	86	41.03	9.38
	Çalışıyor	18	40.27	8.96
	Çalışmıyor	20	46.95	9.75
Sürekli Kaygı	0-6 yaş	38	43.57	9.92
	Öğrenci	86	40.15	9.60
	Çalışıyor	18	40.61	10.28
	Çalışmıyor	20	43.35	8.82

Tablo 10 incelendiğinde iş değişkenine göre 0-6 yaşında çocuğu olan anne-babalarının durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=44.18$, çocukları öğrenci olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=41.03$, çocukları çalışan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=40.27$ ve çocukları çalışmayan anne-babalarının durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=46.95$ olarak hesaplanmıştır.

Sürekli kaygı puan ortalamaları incelendiğinde ise iş değişkenine göre 0-6 yaşında çocuğu olan anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=43.57$, çocukları öğrenci olan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=40.15$, çocukları çalışan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=40.61$ ve çocukları çalışmayan anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=43.35$ olarak hesaplanmıştır.

Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve sonuçlar tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Çocuğunun İşi Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F
Durumluk Kaygı	Gruplar Arasında	776.290	3	258.763	3.190*
	Gruplar İçinde	12817.167	158	81.121	
	Toplam	13593.457	161		
Sürekli Kaygı	Gruplar Arasında	401.794	3	133.931	1.432
	Gruplar İçinde	14773.126	158	93.501	
	Toplam	15174.920	161		

*p<.05

Tablo 11'deki varyans analizi sonuçları incelendiğinde görme engelli anne-babaların çocuklarının işi değişkenine göre durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunurken (F=3.190, p<.05) sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmamıştır (F=1.432, p>.05). Durumluk kaygı puanları arasındaki farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve anlamlı çıkan sonuçlar tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Çocuğun İşi Değişkenine Göre Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Durumluk Kaygı Tukey Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Çocuğun İşi (I)	Çocuğun İşi (II)	Ortalamalar Arası Fark	Standart Hata	P
Durumluk Kaygı	Öğrenci	Çalışmıyor	-5.91512	2.23592	.009
	Çalışıyor	Çalışmıyor	-6.67222	2.92623	.024

Tablo 12 incelendiğinde çocuğu çalışmayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çocuğu öğrenci olan ve çocuğu çalışan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

4.6. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların aylık geliri değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların aylık geliri değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puanlarına ilişkin N, \bar{X} ve Ss değerleri tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Aylık Geliri Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait N, ve Ss Değerleri

Bağımlı Değişken	Çocuğun İşi	N	\bar{X}	Ss
Durumluk Kaygı	0-750 TL arası	44	46.70	8.52
	751-1200 TL arası	50	43.84	7.53
	1201- 2000 TL arası	46	38.93	9.10
	2001 TL ve üstü	22	37.90	9.85
Sürekli Kaygı	0-750 TL arası	44	43.88	8.88
	751-1200 TL arası	50	43.28	9.86
	1201- 2000 TL arası	46	39.19	9.40
	2001 TL ve üstü	22	36.77	9.50

Tablo 13 incelendiğinde aylık gelir değişkenine göre 0-751 TL arasında gelire sahip anne-babalarının durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=46.70$, 751-1200 TL arasında gelire sahip anne-babalarının durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=43.84$, 1201-2000 TL arasında gelire sahip anne-babalarının durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=38.93$ ve 2001 TL ve üzeri arasında gelire sahip anne-babalarının durumluk kaygı puan ortalaması $\bar{X}=37.90$ olarak hesaplanmıştır.

Sürekli kaygı puan ortalamaları incelendiğinde ise aylık gelir değişkenine göre 0-751 TL arasında gelire sahip anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması

$\bar{X}=43.88$, 751-1200 TL arasında gelire sahip anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=43.28$, 1201-2000 TL arasında gelire sahip anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=39.19$ ve 2001 TL ve üzeri arasında gelire sahip anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması $\bar{X}=36.77$ olarak hesaplanmıştır.

Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve sonuçlar tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14. Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Aylık Gelir Değişkenine Göre Durumluk-Sürekli Kaygı Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F
Durumluk Kaygı	Gruplar Arasında	1914.955	3	638.318	8.636***
	Gruplar İçinde	11678.502	158	73.915	
	Toplam	13593.457	161		
Sürekli Kaygı	Gruplar Arasında	1143.305	3	381.102	4.291**
	Gruplar İçinde	14031.615	158	88.808	
	Toplam	15174.920	161		

p<.01 *p<.001

Tablo 14’deki varyans analizi sonuçları incelendiğinde görme engelli anne-babaların aylık gelir değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur (F=8.636, p<.001, F=4.291, p<.01). Durumluk-sürekli kaygı puanları arasındaki farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve anlamlı çıkan sonuçlar tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15. Aylık Gelir Değişkenine Göre Görme Engelli Çocuklara Sahip Anne-babaların Durumluk-Sürekli Kaygı Tukey Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Aylık Gelir (I)	Aylık Gelir (II)	Ortalamalar Arası Fark	Standart Hata	P
Durumluk Kaygı	0-750 TL	1201- 2000 TL	7.76976	1.81293	.000
		2001 TL ve üstü	8.79545	2.24491	.001
	751-1200 TL	1201- 2000 TL	4.90522	1.75645	.030
		2001 TL ve üstü	5.93091	2.19956	.039
Sürekli Kaygı	2001 TL ve üstü	0-750 TL	-7.11364	2.46071	.023
		751-1200 TL arası	-6.50727	2.41099	.038

Tablo 15 incelendiğinde aylık geliri 0-750 TL ve 751-1200 TL olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları aylık geliri 1201- 2000 TL ve 2001 TL ve üzeri olan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Sürekli kaygı sonuçları incelendiğinde aylık geliri 0-750 TL ve 751-1200 TL arasında olan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları aylık geliri 2001 TL ve üzeri olan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

4.7. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların çocuklarının görme engeli haricinde başka bir engelinin olup olmaması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların çocuklarının görme engeli haricinde başka bir engelinin olup olmaması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t testi yapılmış sonuçlar tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16. Çocukların Görme Engeli Haricinde Başka Bir Engelinin Olup Olmaması Değişkenine Göre Görme Engelli Anne-Babaların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Görme Engeli Haricinde Engel Durumu	N	\bar{X}	Ss	t değeri	p değeri
Durumluk Kaygı	Var	23	46.21	7.48	2.531	.016
	Yok	139	41.79	9.31		
Sürekli Kaygı	Var	23	46.60	7.83	3.316	.002
	Yok	139	40.53	9.74		

Tablo 16 incelendiğinde görme engeli haricinde çocuğunun başka engeli de bulunan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları 46.21 iken çocuklarının başka engeli bulunmayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ise 41.79 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur ($t=2.531$, $p<.05$). Görme engeli haricinde çocuğunun başka engeli de bulunan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çocuklarında başka engeli bulunmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Sürekli kaygı açısından tablo 16 incelendiğinde görme engeli haricinde çocuğunun başka engeli de bulunan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları 46.60 iken çocuklarının başka engeli bulunmayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları ise 40.53 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur ($t=3.316$, $p<.05$). Görme engeli haricinde çocuğunun başka engeli de bulunan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları çocuklarında başka engeli bulunmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

4.8. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların çocuklarının okul öncesi eğitime devam edip etmeme değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların çocuklarının okul öncesi eğitime devam edip etmeme değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t testi yapılmış sonuçlar tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Çocuklarının Okul Öncesi Eğitime Devam Edip Etmeme Değişkenine Göre Görme Engelli Anne-Babaların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Okul Öncesi Eğitim	N	\bar{X}	Ss	t değeri	p değeri
Durumluk Kaygı	Evet	64	39.40	9.09	-3.460	.001**
	Hayır	98	44.38	8.74		
Sürekli Kaygı	Evet	64	38.39	9.83	-3.235	.002**
	Hayır	98	43.36	9.14		

**p<.01

Tablo 17 incelendiğinde çocukları okul öncesi eğitime devam eden anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları 39.40 iken çocukları okul öncesi eğitime devam etmeyen anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ise 44.38 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur ($t = -3.460$, $p < .01$). Çocukları okul öncesi eğitim almış olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çocukları okul öncesi eğitim almamış olan anne-babalardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Sürekli kaygı açısından tablo 17 incelendiğinde çocukları okul öncesi eğitime devam eden anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları 38.39 iken çocukları okul öncesi eğitime devam etmeyen anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları ise 43.36 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup

olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur ($t = -3.235$, $p < .01$). Çocukları okul öncesi eğitim almış olan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları çocukları okul öncesi eğitim almamış olan anne-babalardan anlamlı düzeyde düşüktür.

4.9. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların çocuklarının Braille alfabesini okuyup yazabiliyor olması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların çocuklarının Braille alfabesini okuyup yazabiliyor olması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t testi yapılmış sonuçlar tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18. Çocuklarının Braille Alfabesini Okuyup Yazabiliyor Olması Değişkenine Göre Görme Engelli Anne-Babaların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Braille Alfabesi	N	\bar{X}	Ss	t değeri	p değeri
Durumluk Kaygı	Evet	94	41.09	9.64	-2.237	.02*
	Hayır	68	44.25	8.23		
Sürekli Kaygı	Evet	94	40.69	9.86	-1.102	.27
	Hayır	68	42.38	9.47		

* $p < .05$

Tablo 18 incelendiğinde çocukları Braille alfabesi okuyup yazabilen anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları 41.09 iken çocukları Braille alfabesi okuyup yazamayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ise 44.25 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur ($t = -2.237$, $p < .05$). Çocukları Braille alfabesi okuyup yazabilen anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çocukları Braille alfabesi okuyamayan ve yazamayan anne-babalardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Sürekli kaygı açısından tablo 18 incelendiğinde çocukları Braille alfabesi okuyup yazabilen anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları 40.69 iken çocukları Braille alfabesi okuyamayan ve yazamayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları ise 42.38 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmamıştır ($t = -1.102, p < .05$).

4.10. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların aile içinde diğer kardeşlerin görme engeli olup olmaması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların aile içinde diğer kardeşlerin görme engelinin olup olmaması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t testi yapılmış sonuçlar tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 19. Aile İçinde Diğer Kardeşlerin Görme Engelinin Olup Olmaması Değişkenine Göre Görme Engelli Anne-Babaların Durumluk Ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Kardeşlerin Görme Engeli	N	\bar{X}	Ss	t değeri	p değeri
Durumluk Kaygı	Var	33	45.00	8.45	1.925	.060
	Yok	129	41.75	9.28		
Sürekli Kaygı	Var	33	45.72	8.45	3.191	.002
	Yok	129	40.29	9.72		

** $p < .01$

Tablo 19’da görüldüğü gibi aile içinde diğer kardeşlerinde görme engeli bulunan, görme engelli anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları 45.00 iken diğer çocuklarında görme engeli bulunmayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ise 41.75 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı

düzye de farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmamıştır ($t= 1.925$, $p<.05$).

Sürekli kaygı açısından tablo 19 incelendiğinde aile içinde diğer kardeşlerinde görme engeli bulunan, görme engelli anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları 45.72 iken diğer çocuklarında görme engeli bulunmayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları ise 40.29 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur ($t= 3.191$, $p<.01$). Ailede diğer kardeşlerinde görme engeli bulunan çocukların anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması görme engeli olmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

4.11. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların yakınlık derecesi değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların yakınlık derecesi değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t testi yapılmış sonuçlar tablo 20 'de sunulmuştur.

Tablo 20. Yakınlık Derecesi Değişkenine Göre Görme Engelli Anne-Babaların Durumluk Ve Sürekli Kaygı Düzeyleri t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yakınlık Derecesi	N	\bar{X}	Ss	t değeri	p değeri
Durumluk Kaygı	Akraba	74	44.62	9.01	2.857**	.005
	Akraba Değil	88	40.56	8.97		
Sürekli Kaygı	Akraba	74	42.05	9.56	.786	.433
	Akraba Değil	88	40.85	9.85		

** $p<.01$

Tablo 20 incelendiğinde akraba olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları 44.62 iken akraba olmayan anne-babaların durumluk kaygı puan

ortalamları ise 40.56 olarak hesaplanmıştır. Puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur ($t= 2.857, p<.01$). Akraba olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları akraba olmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 20'den elde edilen diğer sonuca göre yakınlık derecesine göre görme engelli anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma saptanmamıştır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde görme engelli çocuğa sahip ailelerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular tartışılıp yorumlanmıştır. Tartışma ve yorumlar kısmı bulgular kısmındaki sıraya uygun olarak ele alınmıştır.

Araştırmada, görme engelli çocuğa sahip ailelerin anne-babaların kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmeye ve betimlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma sonuçları görme engelli çocuğa sahip ailelerin cinsiyet, eğitim durumu, yaşadıkları yer, çocuklarında engelin oluş zamanı, iş durumu, ekonomik durumu, ailelerde farklı bir bireyin engelli olup olmaması, yakınlık derecesi değişkenleri bakımında kaygı düzeyleri istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur.

5.1. Görme engelli çocuğa sahip ailelerin cinsiyet faktörüne göre durumluk-sürekli kaygı düzeyleri açısından yorumlanması.

Durumluk kaygı korku, endişe ve gerginlikle karakterize edilen, o andaki duygusal durumu ifade eder. Kişide endişe yaratan o andaki durum ortadan kalktığıında, olumsuz duygu durumunda yok olduğu söylenebilir. Sürekli kaygı ise bireyin kaygı yaşantısına olan yatkınlık durumudur (Özgüven, 1998; Deniz, Dilmaç ve Arıca, 2009; Yıldırım, Doğru ve Arslan, 2008; Erarslan, 2009; Avşaroğlu, 2012; Yazıcı, Okcu ve Sözbilir 2015).

Araştırmada elde edilen bulgulara göre cinsiyet değişkeni açısından durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma görülmektedir. Görme engelli çocuğa sahip annelerin durumluk kaygı puan ortalamaları babaların durumluk kaygı puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir. Dolayısıyla aile içerisinde görme engelli bireye sahip annelerin günlük yaşam içerisinde çocukları ile daha fazla zaman geçirmeleri, özbakımlarındaki yetersizlikleri daha yakından izlemeleri, diğer taraftan anne olmaları ve çocukları ile kurdukları bağ ve bağlanmanın daha güçlü olması gibi etkenlerden dolayı babalara oranla daha fazla durumluk kaygı yaşadıkları söylenebilir.

Görme engelli çocuğa sahip annelerin durumluk kaygı düzeyleri babalara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. ($t= 2.375, p<.05$). Ancak araştırmamızda cinsiyet değişkeni açısından sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmamıştır. ($t=.611, p>.05$) Avşaroğlu'nun (2012) yapmış olduğu çalışmada zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin hem durumluk hem de sürekli kaygı düzeyleri babalara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Araştırmamızda da görme engelli çocuğa sahip annelerin durumluk kaygı düzeyleri babalara göre anlamlı derecede yüksekken, sürekli kaygı açısından bir farkın olmadığı görülmüştür. Sürekli kaygının tanımı itibari ile belirsizlikler, koşullar, şartlar, güçsüzlükler gibi bazı belirsiz ve zorlantılardan dolayı günlük yaşam içerisinde genellikle üzgün, yılgın, çekingen, umutsuz olma gibi psikolojik ve klinik ifadelerle açıklanabilecek sürekli kaygı, görme yetersizliği olan çocuğun durumu ve onun yaşam içerisindeki engellenmişliği sürekli gören anne-baba elinden daha fazla bir katkının gelmemesi ile bu kaygıyı yaşıyor olabilir. Diğer taraftan tüm çabalara rağmen, çocuğun sosyal ve fiziksel çevresinin de engelsiz olmaması ve çocuğun bazı işlerini birilerine bağımlı yapıyor olması da ayrıca bir kaygı konusudur. Bu yönüyle sürekli kaygı durumlarının yaşıyor olmaları, çocuklarının görme yetersizliğinin oranı ve çocuğun aldığı çeşitli desteklerle de ilgili olduğu söylenebilir.

Ailelerin kaygı düzeyini etkileyen önemli bir faktörün, engelli çocuğun geleceğine ilişkin düşünceler olduğu söylenebilir. Yapılan bir çalışmada aileler kendilerinden sonra çocuklarına ne olacağını, çocuklarının engelli olarak kalacak olmasının onları karamsarlığa ittiğini ifade etmişlerdir. (Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015). Özsoy, Özkahraman ve Çallı (2006) çalışmasında engelli çocuğa sahip ailelerin gelecek ile ilgili olarak karamsarlık içerisinde olduklarını vurgulayarak bu çalışmayı destekler bir açıklama yapmıştır.

Annelerin engelli çocuklarının gelecekte nelerle karşılaşacaklarına dair belirsizlik, özellikle kendisi yaşlandıktan sonra ya da kendisinin vefatından sonra engelli çocuğunun yaşamını nasıl idame ettireceğine dair belirsizlikler annelerin sürekli kaygı durumlarına neden olmaktadır (Coşkun ve Akkaş, 2009). Bu çalışmada ise sürekli kaygı açısından anne ve baba arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunamamıştır. Çalışmamız bu anlamda literatürle çelişir gözükmektedir. Ancak bu durumu ortaya çıkaran nedenin çalışmamızın görme engelli bireyler ile yapılmış olması olduğu düşünülebilir. Çünkü görme engelli bireyler her ne kadar görme yetilerinden yoksun olsalar da, örneğin zihinsel yetersizliğe sahip bir bireye göre hayatlarını tek başlarına

idame ettirme imkanları daha yüksek olabilir. Bu durum ise görme engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeyinin zihinsel yetersizliğe sahip annelere oranla sürekli kaygılarının daha düşük olmasına neden olabileceği düşünülmektedir. Kaner'in (2004) yapmış olduğu çalışma bu yaklaşımı destekler niteliktedir. Kaner'e (2004) göre zihinsel yetersizlik tanısı alan çocukların anne ve babaları işitme engelli tanısı konulan çocukların ailelerine göre çocuklarının işlevselliğini yetersiz görmektedir ve bu ailelerin yaşam doyumu puanlarının daha düşük olduğu belirtilmiştir.

Deniz, Dilmaç ve Arıcağın (2009) çalışmasında kadınların sürekli kaygı düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu araştırma bulgusu da çalışmamız ile farklılık göstermektedir ancak yine aynı çalışmada engelli bir çocuğa sahip anne babaların çocuklarının engelinin türüne göre yaşam doyumlarında anlamlı bir farklılık olduğu belirtilmiştir. Engelli çocuk sahibi annelerin yaşam doyumlarının babalara oranla daha düşük olduğu düşünülebilir. Bunun sebebi ise engelli çocuğa sahip ailelerde annelerin engelli bireyin yükünü taşıyan bireyler olarak görülmesidir. Başka bir ifadeyle yaşam doyumunun düşmesi veya düşük olması, yaşam enerjisinin azaldığı anlamına da gelir. Umudun olmadığı yerde karamsarlık, iyimserliğin olmadığı yerde kötümserlik, desteğin olmadığı yerde stres ve kaygının artmaya başladığı söylenebilir. Alanyazın bulguları ve bu araştırmanın bulgularının ortak yönü özellikle annelerin kaygı durumları, yaşam doyumlarının daha düşük olması, stres yüklenmelerinin asıl nedeni, çocuklarına karşı daha kuvvetli bir bağ kurmaları ve bu bağın psikolojik boyutları olduğu için çocuklarının engel türü ve oranına göre kendilerine yansıttıkları görüşüdür. Bu yönüyle annelerin özellikle çeşitli destek birimlerine ihtiyaç duydukları, psikolojik açıdan onları yaşama bağlayıcı, dinlendirici, umutlarını artırıcı destek ve etkinliklerin yapılması gerektiği söylenebilir.

Bunun yanı sıra anne temel bakım, aile içi iş ve ilişkileri sürdürmekte, baba ise genellikle ailenin maddi kaynaklarını sağlayarak çocukla ilgili aile içi sorumluluklardan uzak kalmaktadır. Bu durumda yetersizliği olan çocuğun etkileri anne üzerinde daha fazla görülmektedir (Dyson, 1997, Knafl ve Zoeller, 2000). Bu durumdaki anneler ruhsal anlamda babalardan daha fazla etkilenmektedir (Toros, 2002). Annelerin bu tür ruhsal yönden etkilenmeleri onların daha fazla yorulduğu anlamına da gelir. Yorulan kişinin yorgunluk derecesini azaltmak için dinlendirmeye, ona destek olmaya gereksinimi vardır. Bu durumda belki en başta baba olmak üzere aile bireylerinin ve hemen ardından devletin tüm tüzelkişiliklerinin kendi hizmet alanlarına göre destek

vermeleri sağlanarak daha az tükenmiş, daha güçlü ve daha umutlu bir tutum geliştirmeleri sağlanabilir.

Ailedeki engelli çocuğun yükünün önemli ölçüde annenin üzerinde olmasının, annelerin ruhsal durumlarını da etkileyebileceği düşünülebilir. Anneler özellikle depresyon, somatizasyon, öfke, düşmanlık, psikotizm gibi ruhsal sorunlar yaşayabilmektedir. (Yıldırım, Hacıhasanoğlu Aşilar, Karakurt, 2012). Bir başka çalışmaya göre engelli çocuğa sahip anne baba arasında psikolojik belirtilere göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Telef (2013), annelerin depresyon, somatizasyon, kaygı, anksiyete, olumsuz benlik ve hostilite puanlarının daha yüksek olduğu belirterek diğer araştırmalarla paralel bir sonuca ulaşmıştır. Bu sonuçlar bize annelerin bu tür durumlarda en fazla etkilenen aile bireyi olduğunu göstermektedir.

Dereli ve Okur'da (2008) yaptıkları çalışmada engelli çocuğa sahip olan ailelerin depresyon yaşadıklarını ancak annelerin depresyon düzeylerinin babalara oranla yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bayat, Salehi, Bazorgnezhad ve Asghari (2011) zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin babalara oranla depresyon, obsesyon, anksiyete, psikoz gibi psikolojik sorunları daha fazla yaşadıklarını bildirmişlerdir. (Akt; Telef, 2013).

Engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeylerinde, algıladıkları sosyal desteğin etkisi de yadsınmaz. Yapılan bir çalışmada annelerin sosyal destek algı düzeyi arttıkça sürekli kaygı düzeylerinin azaldığı bulunmuştur. Yani engelli çocuk sahibi anneler yakın çevreleri ve aileleri tarafından yalnız bırakılmadıklarında, destek bulduklarında daha az sürekli kaygı hissettikleri söylenebilir (Coşkun ve Akkaş, 2009). Anne-babalara verilecek olan psiko-sosyal desteğin, onlar için yaşam enerjisi olduğunu, bu enerjinin çocuklarının gelişimi sürecinde ne kadar gerekli olduğunu görmekteyiz. Onların, çocuklarının akademik gelişimden diğer gelişim aşamalarına kadar çocuklarına daha faydalı olabilmeleri, bilgilendirme hizmetlerinden destek hizmetlerine kadar tüm boyutlarda sevgi bağına ortak olunması ile sağlanabilir. Bu durumda ne kadar destek alınırsa çocuklarının engel ve güçlüklerini yenmede o kadar başarılı olacakları söylenebilir.

5.2. Görme Engelli Çocuklara Sahip Ailelerin Eğitim Durumu Değişkenine göre Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinin yorumlanması.

Araştırmamızda ilköğretim mezunu anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları eğitim durumu lise, ön lisans ve lisans mezunu olan anne-babalardan

anlamli düzeyde yüksek bulunmuştur. Lise, n lisans ve lisans mezunu olan anne-babalarda ise durumluk kaygı puan ortalamalarında birbirinden istatistiksel olarak farklılaşma saptanmamıştır. İlköğretim mezunu anne-babaların engelli bir çocuğa sahip olmaya dair bilgiye ulaşmada lise, ön lisans ve lisans mezunu anne-babalara göre daha dezavantajlı oldukları n görülmektedir. Bu durumdaki ilköğretim mezunu anne-babaların da daha fazla durumluk kaygı yaşadıkları düşünülebilir.

İlköğretim mezunu anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları eğitim durumu ön lisans ve lisans mezunu olan anne-babalardan anlamli düzeyde yüksek bulunmuştur. Lise, n lisans ve lisans mezunu anne-babalarda sürekli kaygı puan ortalamaları karşılaştırıldığında istatistiksel olarak farklılaşma bulunmamıştır. Bir çalışmada araştırmaya dahil edilen engelli ocuk sahibi annelerin %13.5'inin okur-yazar olmadığı, %76.3'ünün ilköğretim mezunu olduğu saptanmıştır. (Demir, zcan, Kızılırmak, 2010). Yapılan bir başka çalışmada engelli ocuk sahibi annelerin %51'inin ilkokul mezunu olduğu belirtilmiştir. (Ergin, şen, Eryılmaz, Pekuslu, Kayacı, 2007). Ende, İnce ve Güdücü Tüfekçi'nin (2015) yaptığı çalışmada ebeveynlerin %39'u ilköğretim, %26'sının ortaöğretim, %35'inin ise lisans mezunu olduğu belirtilmiştir. Bizim çalışmamıza katılan anne-babaların ise %41.4' ilkokul, %28.4' lise, %12.4' ön lisans, %18'i lisans mezunudur.

Avşaroğlu'nun (2012) yaptığı çalışmada ailelerin eğitim durumuna göre sürekli kaygı düzeyinde anlamli bir farklılık çıkmamıştır. Bu veri araştırmamızla çelişir gözükmektedir. Araştırmamızda eğitim durumu ile sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamli bir farklılık gözlenmiştir. Bu farklılığın sebebinin bizim araştırmamızın görme engelli ocuk sahibi anne-babalarla yapılmış olması olabileceği düşünülebilir. Ancak Avşaroğlu'nun (2012) aynı çalışmasında durumluk kaygı düzeyi ile ailelerin eğitim düzeyi arasında bir ilişkiden söz edilebileceği belirtilerek ilkokul ve ortaokul mezunu anne-babaların okur-yazar olmayan ve lise mezunu olan anne-babalara göre kaygı durumları anlamli düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu veriler araştırmamızdaki durumluk kaygı ile ilgili sonuçlarla benzer gözükmektedir. Bir başka araştırmada ebeveynlerin eğitim durumu ile yaşam doyumunu arasında bir farklılaşma olduğu fakat kaygı ile eğitim durumu arasında bir farklılaşma olmadığı belirtilmiştir (Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009).

Demirok ve arkadaşlarının (2004) yaptıkları çalışmada annelerin eğitim düzeylerinin düşüklüğünün yaşamlarından hoşnut olma oranlarını önemli ölçüde

düşürdüğü saptanmıştır. Coşkun ve Akkaş'ın (2009) çalışmasında da annelerin eğitim düzeyi arttıkça sürekli kaygı düzeylerinin azaldığı belirlenmiştir.

Günsel (2010) zihinsel engelli tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerin aile işlevlerinin incelendiği çalışmasında annenin eğitim durumu ile aile işlevlerinin sağlıklılığı arasında anlamlı fark bulmuş ve bunun sonucunda eğitim düzeyi yükseldikçe, aile işlevlerinde sağlıklılık oranının arttığı sonucuna ulaşmıştır. Günsel'in (2010) bu çalışmasından hareketle eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin olduğu ailelerde var olabilecek olan sağlıklı işlevlerin sürekli ya da durumluk kaygı düzeyini arttırabileceği düşünülebilir. Telef'in (2013) çalışmasında eğitim düzeyi lise ve üniversite olan engelli çocuğa sahip ebeveynlerin ilkökul mezunu olan ebeveynlere göre kaynaklara ulaşma ve öz yeterlik düzeylerinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Eğitimli annelerin daha düşük düzeyde eğitimli annelere göre engelli çocukları ile daha başarılı bir iletişim geliştirmelerinin olası olduğu belirtilmiştir. Aynı çalışmada engelli çocuğa sahip anne-babaların psikolojik belirtilerinde eğitim düzeyine göre anlamlı fark saptanmıştır. Eğitim düzeyi ilkökul olan ve engelli çocuğa sahip anne-babaların olumsuz benlik ve depresyon düzeylerinin eğitim düzeyi üniversite olan anne-babaların olumsuz benlik ve depresyon düzeylerinden yüksek olduğu belirlenmiştir. Telef'in (2013) bu çalışmasından hareketle eğitim düzeyi düşük olan anne-babaların, engelli çocuklarıyla sağlıklı iletişim kuramayabileceklerini ve bununla beraber olumsuz benlik, depresyon düzeylerinin eğitim düzeyi yüksek anne-babalara oranla daha yüksek olabileceği söylenebilir. Bu durumda anne-babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin artmasına neden olabileceği düşünülebilir.

Başka bir çalışmada annelerin eğitim düzeylerinin artmasıyla ruhsal belirti gösterme oranlarının azaldığı ve eğitim düzeyinin ruhsal belirti gösterme durumunu etkilemediği saptanmıştır (Yıldırım, Hacıhasanoğlu Aşlar ve Karakurt, 2012). Bu çalışmaya göre eğitim düzeyi düşük olan annelerin ruhsal belirti oranlarının yüksek olabileceği söylenebilir. Artan ruhsal belirti düzeyinin de anne-babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini arttırabileceği söylenebilir. Karadağ'ın (2009) araştırmasında annelerin eğitim düzeylerinin azalmasıyla umutsuzluk düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir. Bu çalışma ışığında eğitim düzeyi düşük olan annelerin umutsuzluğa kapılarak durumluk ve sürekli kaygı oranlarının yükselebileceği düşünülebilir. Erhan (2005) ve Görgü (2005) annelerin eğitim düzeyi arttıkça sosyal destek algılama düzeyinin arttığını belirtmişlerdir. Araştırmamızdan hareketle görme engelli çocuğa

sahip anne-babaların eğitim durumunun sürekli kaygı düzeylerinin azalmasında etkili olabileceği düşünülebilir.

Eğitim düzeyleri düşük olan ailelerin çocuklarından beklentileri farklılıklar gösterebilir ve çocuklarının engeli hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler. Engelli çocuğa sahip anneler bir yandan engelli olarak dünyaya gelen çocuklarına nasıl yardımcı olacaklarını öğrenmek, bu konuda bilgi sahibi olmak isterken diğer yandan da bu yeni durumla başa çıkabilmek için psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. (Sarıssoy, 2000). İçöz ve Baran (2002) araştırma sonuçlarımızdan farklı olarak annelerin öğrenim düzeyi arttıkça yazılı ve görsel kaynaklara karşı daha ilgili ve duyarlı olduklarını, gelişmeleri yakından takip ettiklerini bu yüzden de beklentilerinin yüksek olduğunu saptamışlardır. Dolayısıyla eğitim düzeyi arttıkça annelerin daha yoğun kaygı yaşadıkları belirtilmiştir. Kaygının artması sadece bilmekle de değil alınan destekle, bağımsızlaşma sürecinde alınan mesafeyle ve çocuğun kendi başına yapabildikleri, karşılaştığı güçlükleri yenmesi ile ilgilidir. Çocuğun yaşadığı sosyal çevre ve fiziksel mekanın da ne kadar etkili olduğu söylenebilir. Çocuk için az risk taşıyan bir bölge anne için daha tercih edilebilir bir durumken özellikle günümüzde, yaşam koşulların artması, zorlukların artması eğitim-öğretim sürecinin devrede olması ve kent yaşamı bir taraftan kaygıların artmasına neden olmakta, diğer taraftan o kaygıları azaltmaya dönük hizmetlerin devreye girmesini sağlamaktadır. Bu döngü içerisinde değişmeyen önemli yaşam durumlarından biri ebeveynlerin kaygı durumlarıdır. Kaygı düzeyinin değişmesi alınan destek, beklentilerin belirlenmesi ve çocuklarının bağımsızlaşma yolunda aldığı mesafeyle olduğu söylenebilir.

5.3. Görme engelli çocuklara sahip ailelerin yaşadığı yer değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı düzeyleri açısından yorumlanması

Araştırma sonuçlarımızda görme engelli çocuk sahibi anne-babaların yaşadığı yer değişkenine göre durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir ($F=2.515$, $p>.05$). Ancak sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur ($F=4.350$, $p<.05$). Farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve anlamlı çıkan sonuçlar incelendiğinde köy ve kasabada yaşayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları büyükşehirde yaşayanlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Konya ili ve ilçelerine yaşayan ailelerin karşılaştırılmalarında ise istatistiksel olarak farklılaşma saptanmamıştır. Araştırmamızın sonuçlarına göre kırsal kesimde yaşayan ailelerin

sürekli kaygı düzeylerinin daha fazla olduğu sonucunun çıkarılabileceği düşünülebilir. Büyükşehir, il ve ilçelerde ailelerin bilgiye erişiminin kolay olması, kamu kurum ve kuruluşlarının merkezlerde görme engelli çocuğu olan ailelere dönük kuruluşlarının fazla olması, ailelerin bu kurumlara ulaşımının kolay olması ve sürekli destek alabilecek yakınlıkta olmaları nedeniyle sürekli kaygılarının az olabileceği düşünülebilir. Kırsal kesimde yaşamlarını devam ettiren görme engelli çocuk sahibi anne-babalara toplumun acıma ve garipseme duyguları ile bakmasının ebeveynlerin sürekli kaygı düzeylerini arttırabileceği düşünülebilir.

Çürük (2008) yaptığı çalışmada ailelerin çoklu yetersizliğe sahip çocuklarıyla kendilerini özdeşleştirdiklerinden ve ayrıca onları kendilerinin bir uzantısı olarak gördüklerinden dolayı çocuklarındaki yetersizlikleri, kendilerinin bir yetersizliği olarak algılamaktadırlar. Bıyıklı (1989) ve Oskargil-Göktepe'ye (2002) göre çoğu zaman toplumun, yetersizliğe sahip çocukların ailelerine gösterdiği red, acıma ve garipseme duygularıyla başa çıkma çabası vermektedirler. Hatta bazı anne-babaların bu nedenden ötürü dışarı çıkmak istemedikleri eve kapanmayı tercih ettikleri ifade edilmektedir. (Akt. Sardohan Yıldırım, Akçamete, 2014). Özellikle kırsal kesimde yaşanabileceğini düşündüğümüz bu tarz sorunların anne-babalarda sürekli kaygı düzeyini arttıran etmenlerden biri olabileceği düşünülebilir.

5.4. Görme engelli çocuklara sahip ailelerin çocuklarının engelinin oluş zamanı değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı açısından yorumlanması.

Araştırmamızda engelin oluş zamanı denilerek görme engelli çocuğun görme engelinin ne zaman olduğu, doğuştan mı geldiği yoksa sonradan mı ortaya çıktığı kastedilmiştir. Buradan hareketle de anne-babaların sürekli ve durumluk kaygı düzeylerinin görme engelinin oluş zamanına göre değişimi incelenmiştir. Çalışmamızın sonuçları incelendiğinde görme engelli çocuğa sahip anne-babaların çocuklarının engelinin oluş zamanı değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmaya rastlanmamıştır. ($F=.406$, $p>.05$; $F=.426$, $p>.05$). Bu nedenle görme engelli çocuklara sahip ailelerin durumluk-sürekli kaygı düzeylerinde engelin oluş zamanı değişkeninin bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

5.5. Görme engelli çocuklara sahip ailelerin çocuklarının istihdam değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı açısından yorumlanması

Araştırma sonuçlarımız incelendiğinde görme engelli çocuğa sahip anne-babaların çocuklarının iş sahibi olmaları değişkenine göre durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunurken ($F=3.190$, $p<.05$) sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmamıştır ($F=1.432$, $p>.05$). Durumluk kaygı puanları arasındaki farklılaşmanın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve görme engeli çocuğu çalışmayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları görme engelli çocuğu öğrenci olan ve çalışan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Görme engelli çocuğu öğrenci olmayan ve çalışmayan anne-babalar çocuklarının gelecekte nelerle karşılaşacaklarına dair belirsizlik ile kendilerinden sonra çocuğunun hayatını nasıl devam ettireceğine ilişkin belirsizliğin durumluk kaygı düzeylerinin artmasına neden olabileceği düşünülebilir. Coşkun ve Akkaş'da (2009) çalışmalarında engelli çocuk ebeveynlerinin geleceğe dair belirsizlik karışışında kaygı durumlarının artabileceğini bildirmiştir.

Özşenol ve arkadaşlarına (2002) göre zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarının çocuğun geleceği ile ilgili ekonomik bağımsızlığını kazanabileceğine dair şüpheleri, çocuğun getireceği ekonomik yük ve gelecek ile ilgili yaşantısının belirsiz olması bu anne-babaların sürekli kaygı düzeylerinin artmasına neden olmuş olabilir. Coşkun ve Akkaş (2009) ile Özşenol ve arkadaşlarının (2012) çalışmalarından farklı olarak araştırmamızda görme engelli çocuklarının istihdam değişkenine göre durumluk kaygı açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Çalışmamız bu anlamda literatür ile çelişir gözükmektedir. Bizim araştırmamızın görme engelli çocuk sahibi anne-babalar ile yapılmış olmasının bu duruma neden olmuş olabileceği düşünülebilir.

5.6. Görme engelli çocuklara sahip ailelerin aylık geliri değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı açısından incelenmesi

Araştırma sonuçları incelendiğinde görme engelli çocuk sahibi anne-babaların aylık gelir değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur. ($F=8.636$, $p<.001$, $F=4.291$, $p<.01$). Aylık geliri 0-750 TL ve 751-1200 TL olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları, aylık geliri 1201-2000 TL ve 2001 TL ve üzeri olan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu veriden yola çıkarak gelir düzeyi düşük olan görme engelli çocuk sahibi ailelerde durumluk kaygı düzeyinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Sürekli kaygı sonuçları incelendiğinde aylık geliri 0-750 TL ve 751-1200 TL arasında olan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları aylık geliri 2001 TL ve üzeri olan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. ($F=4.291$, $p<.01$). Avşaroğlu'nun (2012) çalışmasında bizim çalışmamıza benzer olarak ailenin gelir durumuna göre anne-babaların durumluk-sürekli kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu saptanmıştır.

Görme engelli bir çocuğu yetiştirmek, onu hayata hazırlamak anne-babaya daha fazla ekonomik bir yük oluşturabilir. Ekonomik durumu iyi olmayan ve görme engelli çocuğunun giderlerini ve ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayamayan ailelerin durumluk ve sürekli kaygı yaşayabilecekleri düşünülebilir. Araştırmamız da bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Özsoy ve arkadaşlarının (2006) çalışmasında engelli bir çocuğa sahip olmanın aileye ek masraflar getirdiği, aileye suçluluk duygusu yaşattığı ve çocuklarının geleceğinden kaygı duydukları belirlenmiştir. Bu çalışma da sonuçlarımızı destekler nitelikte gözükmektedir.

Ende, İnce ve Güdücü Tüfekçi'nin (2015) çalışmasında iyi gelir düzeyine sahip olmanın ve çekirdek ailede yaşamının psikososyal olarak bireylerin daha fazla etkileşime girmelerini sağladığı ve büyük ailelerin birbirleri ile daha fazla paylaşımda bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu paylaşım ve etkileşim de engelli çocuk sahibi ebeveynlerinin durumluk-sürekli kaygı düzeylerinin düşük çıkmasına neden oluyor olabilir. Ekonomik rahatlığın olmadığı kalabalık ailelerde de bu durumun tam tersi olarak durumluk-sürekli kaygı düzeyinin yüksek çıkabileceği düşünülebilir.

Coşkun ve Akkaş'ın (2009) çalışmasında annelerin eğitim düzeylerinin yanı sıra gelir düzeyleri arttıkça sürekli kaygı düzeylerinin azaldığı belirlenmiştir. Bu araştırma da çalışmamızı destekler niteliktedir. Bir başka çalışmada engelli çocuk sahibi olan ailelerin gelir durumu ile yaşadıkları stresin ilişkili olduğu bulunmuş ve alt gelir grubunda stresin daha yoğun yaşandığı belirtilmiştir (Jackson, 2000). Bu durumda ailelerin durumluk-sürekli kaygı düzeyi üzerinde oldukça etkili olduğu söylenilebilir.

5.7. Görme engelli çocuklara sahip ailelerin çocuklarının görme engeli haricinde başka bir engelinin olup olmaması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygılarının yorumlanması

Araştırma sonuçları incelendiğinde görme engeli haricinde bir başka engeli daha bulunan çocuk sahibi anne-babaların durumluk kaygı puanları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi yapılmıştır. T testi analizi uygulamasına göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. ($t=2.531$, $p<.05$). Görme engeli haricinde başka engeli de olan çocuğa sahip anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çocuklarında başka engeli bulunmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Sürekli kaygı açısından bakıldığında görme engeli haricinde bir başka engeli daha bulunan çocuk sahibi anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olup olmadığını saptamak amacıyla t testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur. ($t=3.316$, $p<.05$). Görme engeli haricinde başka engeli de bulunan çocuk sahibi anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları çocuklarında başka engeli bulunmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Bu sonuçlardan yola çıkarak görme engeli dışında bir başka engeli daha olan çocuğa sahip anne-babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri sadece görme engeli olan çocuğa sahip anne-babaların durumluk-sürekli kaygı düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksektir. Yapılan bir çalışmada çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin çocuklarının bu durumunu öğrendikleri zaman şok geçirdikleri, yıkıldıkları, eşlerinin ve çevrelerinin dışlaması sonucunda depresyona girdikleri, eşlerinden ayrılmak istedikleri ancak çocukları için evliliğe devam etmek zorunda kaldıkları bulgusu elde edilmiştir. (Sardohan Yıldırım, Akçamete, 2014). Yaşanan bu gibi durumların anne-babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini arttırabileceği düşünülebilir.

Özsoy ve arkadaşları (2006) çalışmasında engelli çocuk sahibi ailelerin engelli çocuklarının geleceğine dair karamsarlık içerisinde olduklarını belirlemişlerdir. Mevcut engeline ek olarak bir başka engeli daha olan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının geleceğine dair daha fazla karamsarlık içerisinde olabilecekleri düşünülebilir. Geleceğe dair var olan belirsizlik ve karamsarlık duygularının da anne-babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini arttırmış olabileceği düşünülebilir.

5.8. Görme engelli çocuklara sahip ailelerin çocuklarının okul öncesi eğitime devam edip etmeme değişkenine göre durumluk-sürekli kaygılarının yorumlanması.

Araştırma sonuçları incelendiğinde çocukları okul öncesi eğitime devam eden anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ile çocukları okul öncesi eğitime devam etmeyen anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. ($t = -3.460$, $p < .01$). Çocukları okul öncesi eğitim almış olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çocukları okul öncesi eğitim almamış olan anne-babalardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Veriler sürekli kaygı açısından incelendiğinde çocukları okul öncesi eğitime devam eden anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları ile çocukları okul öncesi eğitime devam etmeyen anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. ($t = -3.235$, $p < .01$). Çocukları okul öncesi eğitim almış olan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları çocukları okul öncesi eğitim almamış olan anne-babalardan anlamlı düzeyde düşüktür. Buradan hareketle okul öncesi eğitimin ailelerin kaygı düzeylerini azaltmada önemli bir rol oynuyor olabileceği düşünülebilir.

Yapılan bir çalışmada engelli çocuğun ilköğretime gitme durumu ve özel eğitim alma süresinin annelerin ruhsal belirti durumlarını etkilemediği belirtilmiştir. (Yıldırım, Hacıhasanoğlu Aşıl, Karakurt, 2012). Bu araştırma verisi araştırma sonuçlarımız ile çelişir gözükmemektedir. Bu durumun temel nedeninin ise çocuğun engel türü olabileceği düşünülebilir.

5.9. Çocuklarının Braille Alfabetini Okuyup Yazabiliyor Olması Değişkenine Göre Görme Engelli Ailelerin Durumluk ve Sürekli Kaygılarının Yorumlanması

Görme engelli çocuğu Braille alfabesi okuyup yazabilen anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamalarında analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. ($t = -2.237$, $p < .05$). Çocukları Braille alfabesi okuyup yazabilen anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları görme engelli çocukları Braille alfabesi okuyamayan ve yazamayan anne-babalardan anlamlı düzeyde düşüktür. Braille alfabesinin görme engelli çocukların eğitimlerinde önemli bir rol oynadığı

düşünülmektedir. Braille alfabesinin görme engelli çocukların eğitim materyallerine ulaşımını, eğitimlerinin çeşitlendirilmesini, eğitim not ve materyallerinin ileride tekrar edilebilir hale getirilmesini sağladığı düşünülmektedir.

Aileler açısından bakıldığında Braille alfabesi ile görme engelli çocukları eğitimlerine evde de devam edilebilmekte ve bu alfabe ile ders materyalleri kağıda dökülerek ders tekrarı yapılabilmektedirler. Böylelikle bilgiye ulaşımın ses kayıt cihazları kullanımından daha kolay olacağı ve görme engelli çocukların evde daha bağımsız çalışabilecekleri düşünülebilir.

Görme engelli çocuklarının Braille alfabesi ile kolaylaşan eğitim hayatlarının ailelerin durumluk kaygı düzeylerini etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Sürekli kaygı açısından görme engelli çocukları Braille alfabesi okuyup yazabilen anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları ile çocukları Braille alfabesi okuyamayan ve yazamayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunamamıştır. ($t=-1.102$, $p<.05$). Braille alfabesi görme engelli çocuğa sahip ailelerde eğitimin bir parçası olarak düşünülüyor olabilir. Aileler görme engelli çocuklarının ileride Braille alfabesini öğreneceğini düşünüyor olabilirler. Bu da Braille alfabesi okuyup okuyamamanın ailelerin sürekli kaygı düzeylerinde etkili olmamasına neden olmuş olabilir.

5.10. Görme engelli çocuklara sahip ailelerin aile içinde diğer kardeşlerin görme engeli olup olmaması değişkenine göre durumluk-sürekli kaygılarının yorumlanması

Araştırma da birden fazla görme engelli çocuk sahibi olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ile bir tane görme engelli çocuk sahibi olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmamıştır. ($t= 1.925$, $p>.05$).

Birden fazla görme engelli çocuk sahibi anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları ile diğer çocuklarında görme engeli bulunmayan yani sadece bir tane görme engelli çocuğu olan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. ($t= 3.191$, $p<.01$). Ailede diğer kardeşlerinde

görme engeli bulunan çocukların anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması kardeşinde görme engeli olmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Dereli'nin (2012) çalışmasında zihinsel yetersizliği olan kardeşi olan ve olmayan çocukların anne-babalarının sürekli kaygıları zihinsel yetersizliği olmayan kardeşi olan ve olmayan çocukların anne-babalarınınkinden yüksek bulunmuştur.

Her çocuk ihtiyaçları ve gelişimleri açısından birbirinden farklılık göstermektedir. Aile içerisinde, görme engelli çocuklar açısından düşünüldüğünde, bu çocukların eğitim, sosyal, psikolojik ihtiyaçları da birbirinden farklıdır. Dolayısıyla görme engelli çocuğa sahip aileler, her çocuk için ayrı bir desteğe ihtiyaç duyabilirler. Durumluk kaygı açısından düşünüldüğünde aileler aynı engele sahip çocukları için benzer kaygılar yaşayabilmekte, bunun da durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı fark yaratmayabileceği söylenebilir. Sürekli kaygı açısından bakıldığında birden fazla görme engelli çocuğa sahip anne-babalar çocuklarının eğitimlerinin, geleceklerinin planlamasını yapmaları ve düşünmelerinin sürekli kaygılarının artmasına neden olduğu söylenebilir.

5.11. Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların yakınlık derecesi değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarının yorumlanması

Araştırma sonuçları incelendiğinde akraba olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ile akraba olmayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. ($t= 2.857, p<.01$). Akraba olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları akraba olmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir. Bunun bir nedeni olarak yazılı ve görsel basında vurgulanan akraba evliliğinin çocuğun engelli doğmasına neden olduğu bilgisi olduğu düşünülebilir. Bu durumda da anne-baba akraba evliliklerinden dolayı çocuklarının engelli olduğunu düşünebilirler ve bu suçluluk duygusuyla birlikte durumluk kaygı düzeylerinde bir artış yaşanabileceği söylenilebilir.

Eşler arasında akrabalık durumlarının incelendiği bir çalışmada %12.7'sinin yakın akraba, %21.8'inin uzak akraba %65.5'inin akraba olmadıkları saptanmıştır. (Özsoy ve ark., 2006). Engelliliğin yeni tanımlandığı dönemlerde sorunun büyük oranda genetik

faktörlere dayandırıldığı söylenebilir. Ancak yapılan çalışmalar ile genetik etkinin yaklaşık %30 civarında olduğu, çevresel etkilerinde azımsanamayacağı saptanmıştır. (Karyelioğlu, 2002).

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada görme engelli çocuk sahibi ailelerin cinsiyet, eğitim durumu, yaşadıkları yer, çocuklarında engelin oluş zamanı, istihdam durumu, ekonomik durumu, ailelerde farklı bir bireyin engelli olup olmaması, yakınlık derecesi değişkenleri üzerine kaygı analizlerinin yapılmasından sonra aşağıdaki sonuç ve öneriler çıkartılabilir.

6.1.Sonuç

6.1.1. Cinsiyet faktörüne göre

Analiz sonucuna göre cinsiyet değişkeni açısından durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. Görme engelli çocuğa sahip annelerin durumluk kaygı puan ortalamaları babalarından anlamlı düzeyde yüksektir. Dolayısıyla aile içerisinde engelli bireye sahip anneler babalara oranla daha fazla durumluk kaygı yaşamaktadırlar. Sürekli kaygı açısından analiz sonucuna göre cinsiyet değişkeni açısından sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmamıştır.

6.1.2. Eğitim Durumu faktörüne göre

İlköğretim mezunu anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları eğitim durumu lise, ön lisans ve lisans mezunu olan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Lise, önlisans ve lisans mezunu anne babalarda ise durumluk kaygı puan ortalamaların da birbirinden istatistiksel olarak farklılaşma saptanmamıştır. İlköğretim mezunu anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları eğitim durumu ön lisans ve lisans mezunu olan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Lise, önlisans ve lisans mezunu anne babalarda sürekli kaygı puan ortalamaları karşılaştırıldığında istatistiksel olarak farklılaşma bulunmamıştır. Akıncı-Aydoğan (1999)'un yapmış olduğu araştırmada benzer şekilde anne-babalara ait değişkenlerden anne babaların eğitim durumları umutsuzluk düzeylerini etkilerken, anne babanın cinsiyetlerinin ve yaşlarının umutsuzluk düzeyleri üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır.

6.1.3. Yaşadığı Yer Faktörüne Göre

Araştırma sonuçlarında görme engelli anne-babaların yaşadığı yer değişkenine göre durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma

bulunmazken sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur. Köy-kasabada yaşayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları büyükşehirde yaşayanlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. İlçe ve Konya ilinde yaşayan ailelerin karşılaştırmalarında istatistiksel olarak farklılaşma saptanmamıştır.

6.1.4. Engelin Oluş Faktörüne Göre

Araştırma sonuçları incelendiğinde görme engelli anne-babaların çocuklarının engelinin oluş zamanı değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmamıştır. Bu nedenden dolayı, görme engelli çocuklara sahip ailelerin engelin oluş zamanının durumluk-sürekli kaygı durumları üzerinde bir etkisi yoktur.

6.1.5. İstihdam Faktörüne Göre

Araştırma sonuçları incelendiğinde görme engelli anne-babaların çocuklarının işi değişkenine (çalışıp çalışmamalarına) göre durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunurken sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmamıştır. Çocuğu çalışmayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çocuğu öğrenci olan ve çocuğu çalışan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

6.1.6. Aylık Gelir Faktörüne Göre

Araştırma sonuçları incelendiğinde görme engelli anne-babaların aylık gelir değişkenine göre durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmuştur. Araştırma değişkenlerinden aylık geliri 0-50 TL ve 751-1200 TL olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları aylık geliri 1201- 2000 TL ve 2001 TL ve üzeri olan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Sürekli kaygı sonuçları incelendiğinde aylık geliri 0-750 TL ve 751-1200 TL arasında olan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları aylık geliri 2001 TL ve üzeri olan anne-babalardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Akıncı ve Aydoğan (1999)'un yapmış olduğu araştırmada benzer şekilde babaların gelir durumları umutsuzluk düzeylerini etkilediği bulunmuştur.

6.1.7. Çoklu Engelin Oluş Faktörüne Göre

Araştırma sonuçları incelendiğinde görme engeli haricinde başka bir engeli daha bulunan çocuk sahibi anne-babaların durumluk kaygı puanları , görme engeli haricinde başka başka bir engeli daha bulunmayan çocuk sahibi anne-babaların durumluk kaygı

puanları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. Görme engelli haricinde başka bir engeli daha bulunan çocuğa sahip anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çocuklarında başka engeli bulunmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Sürekli kaygı açısından görme engeli haricinde başka bir engeli daha bulunan çocuk sahibi anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. Görme engeli haricinde çocuğunun başka engeli de bulunan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları çocuklarında başka engeli bulunmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

6.1.8. Okul Öncesi Eğitim Faktörüne Göre

Araştırma sonuçları incelendiğinde çocukları okul öncesi eğitime devam eden anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ile çocukları okul öncesi eğitime devam etmeyen anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. Çocukları okul öncesi eğitim almış olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çocukları okul öncesi eğitim almamış olan anne-babalardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Sürekli kaygı açısından incelendiğinde çocukları okul öncesi eğitime devam eden anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları ile çocukları okul öncesi eğitime devam etmeyen anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. Çocukları okul öncesi eğitim almış olan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları çocukları okul öncesi eğitim almamış olan anne-babalardan anlamlı düzeyde düşüktür. Bu sonuca göre çocukların okul öncesi eğitimi almaları, onların bağımsız olma yolunda önemli katkılar sağladığı söylenebilir. Çocuklarının aldığı eğitim ve destek hizmetlerinden dolayı anne-balar gelişmeleri gördükçe kaygılarından biraz uzaklaştığı ve çocuklarının gelişimi konusunda daha enerjik davranabilecekleri söylenebilir.

6.1.9. Braille Alfabeti Faktörüne Göre

Braille alfabeti okuyup yazabilen anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ile çocukları Braille alfabeti okuyup yazamayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamalarında analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. Çocukları Braille alfabeti okuyup yazabilen anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çocukları Braille alfabeti okuyamayan ve yazamayan anne-babalardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Sürekli kaygı açısından çocukları Braille alfabesi okuyup yazabilen anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları ile çocukları Braille alfabesi okuyamayan ve yazamayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında analiz sonucuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmamıştır.

6.1.10. Engelli Kardeşi Olup Olmaması Faktörüne Göre

Araştırmada aile içinde diğer kardeşlerinde görme engeli bulunan, görme engelli çocuk sahibi anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ile diğer çocuklarında görme engeli bulunmayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmamıştır. Sürekli kaygı açısından incelendiğinde aile içinde diğer kardeşlerinde görme engeli bulunan, görme engelli çocuk sahibi anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları ile diğer çocuklarında görme engeli bulunmayan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamalarına göre anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. Ailede diğer kardeşlerinde görme engeli bulunan çocukların anne-babalarının sürekli kaygı puan ortalaması görme engeli olmayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

6.1.11. Anne Babaların Yakınlık Derecesi Faktörüne Göre

Araştırma sonuçları incelendiğinde akraba olan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları ile akraba olmayan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmuştur. Ayrıca elde edilen diğer sonuca göre yakınlık derecesine göre görme engelli anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir.

6.2.Öneriler

6.2.1.Uygulamaya Yönelik Öneriler

Araştırma sonunda elde edilen bulgularla ilgili Durumluk–Sürekli kaygı düzeylerini azaltmak için öneriler aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

1. Ailelerde çocuklarla daha fazla ilgilenen annelerin daha fazla destek verilmeli, aile eğitimi ve diğer programlarla anneler desteklenmelidir. Babaların ise çocuklarla daha fazla ilgilenmesi teşvik edilmeli, ailedeki her bireyi içine alan geniş programlar yapılmalıdır.
2. Ailelerin eğitim düzeylerinin artırılması gerekmektedir.
3. Ailelere psikolojik destek de verilmesi gerekmektedir.

4. Ailelerin resmi kurumlarla iletişimi desteklenmeli, yasal hakları, görme engellilerle ilgili eğitim kurumları, modelleri, mesleki eğitimleri hakkında bilgi verilmelidir.
5. Kırsal kesimde yaşayan ailelerin eğitimlerinde alanında uzman, gezici personeller ilgili kurumlar tarafından görevlendirilmeli, eğitim yere bağımlı kalmadan her alana yayılmalıdır.
6. Görme engelinin oluş zamanı çocuk ve ailede derin etkiler yaratmaktadır. Görme engelli çocuklarda erken başlanan eğitim çocuklar ve ailelerde geç dönemde yapılan eğitimlere göre olumlu etkiler yaratmaktadır. Sonradan görme engelli olan çocukların yoğunlaştırılmış bir eğitim verilmeli, ailelerin yaşayacakları kaygıların giderilmesinde aileler yalnız bırakılmamalıdır.
7. Görme engelli ailelerin çocuklarının meslek eğitimine önem verilmeli, ailelere görme engelli çocukların çalışabilecekleri meslekler hakkında bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.
8. Ailelere çocukların bakımı ve eğitimlerinin devamı açısından ekonomik ve sosyal destek verilmelidir. annelerin sosyal destek algı düzeyi arttıkça sürekli kaygı düzeylerinin azaldığını yani yalnız bırakılmadıklarında, destek olduğunda daha az sürekli kaygı hissettiklerini söylemek mümkündür. Sencar'ın (2007) otistik çocuğa sahip anneler üzerinde yaptığı çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.
9. Birden fazla engeli olan görme engelli öğrencilerin eğitimi bireysel yapılmalı, ailelere çocukta bulunan engel türleri ve çocuk üzerinde bu engel türlerinin çevresiyle etkileşimi eğitimi üzerinde etkileriyle ilgili eğitim verilmelidir.
10. Görme engelli çocukların okul öncesi eğitimi almaları sağlanmalıdır. Ailelere de okul öncesi eğitimin önemi belirtilmeli, ilgili kurumların görme engellilere eğitim verebilecek fiziksel düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
11. Braille alfabesinin eğitimi, görme engelli çocuklarda erken başlanmalı, ilköğretim seviyesinde Braille alfabesini öğrenmeleri sağlanmalıdır. Bunun için ilgili kurumlarda Braille alfabesiyle çıktı alabilecekleri yazıcı vb. donanımsal araçlar sağlanmalıdır.
12. Ev içerisinde birden fazla görme engelli birey varsa, bu ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda ek bilgilendirmeler verilmelidir.

6.2.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Görme engelli çocuğa sahip ailelerin kaygılarının kaynağı daha farklı değişkenlerle birlikte araştırılabilir.
2. Daha geniş bir araştırma grubuyla çalışma yapılabilir.
3. Verilerin toplanmasında ve ailelerin kaygılarının kaynağının araştırılmasında veri zenginliği sağlanması açısından yarı yapılandırılmış ve ailelerinde görüşlerini sunabileceği nitel çalışmalar yapılabilir.
4. Görme engelli öğrencilerin eğitim kalitelerini saptamak amacıyla bir araştırma yapılabilir.
5. Görme engelli çocuğa sahip ailelerin demografik yapısını ortaya çıkartabilecek ve gelir durumu, eğitim durumu, anne-babaların yakınlık durumu, görme engelli çocukların eğitim durumunu ve aralarındaki ilişkiyi betimleyen araştırmalar yapılabilir.
6. Görme engelli çocukların eğitim aldıkları kurumlarda yada hizmet götüren kamu kurumlarında uzman olarak çalışan kişilerin görme engelli çocuklar ve ailelerinin kaygılarını azaltabilecek yada eğitim kalitesini arttıracak önerilerin bulunduğu bir araştırma yapılabilir.
7. Bu alanla ilgili yurt dışındaki çalışmalar ve bilimsel makale taraması yapılarak, Türkiye’de ki uygulamalar karşılaştırılabilir ve betimsel bir araştırma yapılabilir.
8. Görme engelli çocukların yaşam kalitesini arttırmak amacıyla ailelere öneriler içeren, ev vb. ortam düzenlemeleri hakkında öneriler getiren bir araştırma yapılabilir.
9. Görme engelli çocuğun gelişimini tüm yönleriyle ele alan, yaş ve hangi eğitimlerin verilebileceğini şematik olarak betimleyen ve öneriler sunan araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akçakın, M. ve Erden, G. (2001). “Otizm Tanısı Konmuş Çocukların Anne Babalarındaki Ruhsal Belirtiler”, *Çocuk Ruh Sağlığı Dergisi*, 8(1), 2-10.
- Akıncı-Aydoğan, A. (1999), “Özürlü Çocuğa Sahip Anne Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Akkök, F. (2003). Farklı Özelliğe Sahip Olan Çocuk Aileleri ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar. (ed. A. Ataman) *Özel Eğitime Giriş* Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık, s. 121-142
- Altuğ Özsoy, S., Özkahraman, Ş., & Çallı, F. (2006). Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(9), 69-77.
- Anshal, M.H. (1997). *Sport Psychology: From Theory to Practice* 3rd. Edit: Scottsdale: 3. Arizona, Gorsuch Scarisbrick.
- Arslan, C; Hamarta, E; Deniz, E. (2002). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Doyumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Konya: XI. Ulusal Özel Eğitim Kong, 20-23 Ekim.
- Ataman, A. (2003). Özel Eğitime Muhtaç Olmanın Nedenleri. (ed. A. Ataman) *Özel Eğitime Giriş* Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık, s.9-50.
- Avşaroğlu, S, Üre, Ö. (2007). Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı, karar verme ve stresle başa çıkma stillerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- Avşaroğlu, S. (2012). Zihinsel Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 533-550.
- Bailey, D.B. (1988). Assessing family stress and needs. In D. B. Bailey, R. N. Simeonsson (Eds.). *Family assessment in early intervention* (pp. 95-118). Columbus: Merrill Publishing Company.
- Bebko, J.M; Konstantareas, M.M. ve Springer, J. (1987) ‘Parent and Professional Evaluations of Family Stress Associated with Characteristics of Autism’, *Journal of Autism and Developmental Disorders* 17: 565–76.

- Beck, A.T; ve Emery, G. (2005). *Anksiyete Bozuklukları ve Fobiler Bilişsel Bir Bakış Açısı*. (Çev. Veysel Öztürk), (2006). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Beckman, J. P. (1983). Influence of selected child characteristics on stress in families of handicapped infants. *American Journal of Mental Deficiency*, 88(2), 150-156.
- Bilal, E; Dag, İ. (2005). “Eğitilebilir Zihinsel Engelli Olan ve Olmayan Çocukların Annelerinde Stresi Stresle Basa Çıkma ve Kontrol Odağının Karşılaştırılması”, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(2), 56-68.
- Burt, S; ve Perlis, L. (1999). *Rehber Anne Babalar*. (Çev. Fatma Can Akbaş), (2003). İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Coşkun, Y; ve Akkaş, G. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 213-227.
- Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve Davranışı* (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
Çağdaş Öneriler, Ankara: Pegem A Yayınları
- Demir, G; Özcan, A; ve Kızılırmak, A. (2010). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Depresyon Düzeylerinin Belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(4), 53-58.
- Deniz, M.E; Dilmaç, B; ve Arıca, O. T. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Durumluk-Sürekli Kaygı ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 953-968.
- Deniz, M; Avşaroğlu, S; Deniz, M. ve Bek, H. (2010). Emotional intelligence and life satisfaction of teachers working at private special education institutions. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2300-2304.
- Dereli, E. (2012). Zihinsel Yetersizliği Olan ve Olmayan Okul Öncesi Dönem Çocukların Anne-Babalarının Benlik Saygısı, Kaygı Düzeyleri ve Anne-Baba Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(5), 475-491.
- Dereli, F., ve Okur, S. (2008). Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Depresyon Durumunun Belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, s, 164-168.
- Duygun, T. (2001). “Zihinsel Engelli ve Sağlıklı Çocuk Annelerinde Stres Belirtileri, Stresle Basa Çıkma Tarzları ve Algılanan Sosyal Destegin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Dyson LL. (1997) Fathers and mothers of school-age children with developmental disabilities: parental stress. *Family functioning and social support. Am. J. Mental. Retard.*; 102(3), 267-279.
- Ende İnce Z; ve Güdücü Tüfekci, F. (2015). Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerde Evlilik Uyumu ve Yaşam Doyumunun Değerlendirilmesi ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 102-112.
- Ergin, D, şen, N; Eryılmaz, N; Pekuslu, S; ve Kayacı, M. (2007). Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Depresyon Düzeyi ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemişirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 41-48.
- Erhan, G.G. (2005). ”Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Umutsuzluk, Karamsarlık, Sosyal destek Algılarının ve Gelecek Planlarının İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eripek, S, (1996) “Zihinsel Engelli Çocuklar” , 2. Baskı, *Anadolu niversitesi yayınları*, Eskişehir, ss:137-155.
- Ersoy, . (1997). *İşitme ve Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Kaygı Düzeyleri ve Çocuklarını Kabullenme Durumlarına Destekleyici Eğitim Programlarının Etkisi*. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu. Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Bölümü. ANKARA
- Floyd, F. J; Gallagher, E.M. (1997). Parental stress, care demands, and use of support services for school-age children with disabilities and behavior problems. *Family Relations*, 46(4), 359-372.
- Friedrich, W.N; Greenberg, M.T; ve Crnic, K. (1983). A short form of the questionnaire on resources and stress. *American Journal on Mental Deficiency*, 88 (1), 41-48.
- Gallagher, J.J; Beckman,P; ve Cross, A.H. (1983). *Families of handicapped children: Sources of stress and its amelioration. Exceptional Children*, 50 (1), 10-19.
- Grg, E. (2005). *3-7 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri İle Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Günsel, A.G. (2010). Zihinsel engelli tanısı almış çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin bazı değişkenler açasından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Grn O.A. (1991). *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

- Hamarta, E; Deniz, M.E; ve Uslu, M. (2002) Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Konya: XI. Ulusal Özel Eğitim Kong, 20-23 Ekim.
- Hanson M.J; ve Hanline, M.F. (1994) *Parenting a child with a disabilities: a longitudinal srudy of parental stress and adaptation*. J Early Intervent, 14:234-248.
- Honey, E; Hastings, R.P; ve McConachie, H. (2005). Use of the Questionnaire on Resources and Stress (QRS-F) with parents of young children with autism. *Autism*, 9, 246-255.
- Kaner, S. (2004). “*Engelli Çocukları Olan Ana Babaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek Ve Yaşam Doyumları*”, Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Ankara.
- Karadağ, G. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler ile Aileden Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 315-322.
- Kavak, S. (2007). “*Algılanan Aile Yakınları Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi ve 0–8 Yaş Arası Engelli Çocuğu Olan Annelerin Yakınlarından Aldığı Desteği Algulamaları*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaytez, N; Durualp, E; veKadan, G. (2015). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin ve Stres Düzeylerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-213.
- Kazak, A.E; ve Marvin, R.S. (1984). *Differences, difficulties and adoption: Stress and social networks in families with handicapped child*. Family Relations, 33, 67-77.
- Kırcaali-İftar, G. (2002) “*Özel Eğitimde Destek Hizmetleri*” 11-13 Kasım 2002, Selçuk Üniversitesi; Eğitim Fakültesi (Konya)
- Knafl K, Zoeller L.(2000). *Childhood chronic illness: A comparison of mothers' and fathers'* . J. Fam. Nurs. 2000; 6: 287-302.
- Kuloğlu-Aksaz, N.(2001) *Bilgi verici psikolojik danışma ve didaktik bilgi verme programlarının down sendromlu bebeği olan anne-babaların umutsuzluk, gereksinim ve eş ilişkisi düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kültür, S.E.Ç; Tiryaki, A; ve Ünal, Fatih. (2003). Ayrılık Kaygısı Bozukluğu Olan Çocuklarda Sosyodemografik ve Klinik Özellikler. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 10(1), 2003.
- M.E.B., Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2006), *Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara.
- MEB. (2000), *Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*, Ankara: MEB Basımevi.
- Metin,N; ve San, P.(1992) ' Zeka Özürlü Çocuğu Olan Annelerin Çocuklarının Özürlü Olduğunu Öğrendikten Sonra Yaşadıkları Duygu, Düşünce ve Tepkilerinin Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi', *1. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, 11-12 Kasım 1992, Ankara, (Bildiri Özetleri Kitabı), YA-PA Yayınları, İstanbul.
- Miller AC; Gordon RM; Daniele R J; ve Diller, U. (1992) *Stress, appraisal and coping in mothers of disabled and nondisabled children*. *J Pediatr Psychol*, 17:587-605.
- Nar, E. (2005). Beni Anlayın (3. Baskı). İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Okanlı, A; Ekinci, M; Gözüagca, D; ve Sezgin, S. (2004). “Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yasadıkları Psikososyal Sorunlar”, *Uluslar arası insan Bilimleri Dergisi*. www.insanbilimleri.com , Erişim: 10.11.2012
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Öner, N. ve Le Compte, A. (1985). *Süreksiz Durumluk / Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı (2. Baskı)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özgüven, İ., E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara: PDREM Yayınları
- Özsoy, A.S; Özkahraman, Ş; ve Çallı, F. (2006). Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(9), 68-76.
- Özsoy, Y; Özyürek, M; ve Eripek S. (1998). *Özel Eğitime Giriş (9. Baskı)*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Özşenol F; Ünay B; Aydın H.İ; Akın, R; ve Gökçay E. (2002). Engelli çocuklara sahip ailelerin psiko-sosyal durumlarının ve beklentilerinin incelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*. 2002; 44(2), 188-194.

- Öztürk, M; Kemal, S; Uğurad, I; ve Tüzün, Ü (2005). Sosyal Fobisi Olan Çocukların Annelerinde Sosyal Fobi Yaygınlığı, *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*,(15), 60-64.
- Pearce, j. (1996). *Çocuklarda Büyüme ve Gelişme*. (Çev. Ayşegül Yeşildağlar), (1996). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Piştay, Akmeşe, P; Mutlu, A; ve Günel, M.K. (2007). Serebral Paralizili Çocukların Annelerinin Kaygı Düzeyinin Araştırılması, *Ankara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 50(4), 236-240.
- Sardohan Yıldırım, A.E., ve Akçamete, G. (2014). Çoklu Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Erken Çocukluk Özel Eğitimi Hizmetleri Sürecinde Karşılaştıkları Güçlüklerin Belirlenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE*, 3(1), 74-89.
- Sarı, H. (2000). *An Analysis of the Policies and Provision for Children with Special Educational Needs in England and Turkey (Unpublished EdD Thesis)*, Oxford Brookes University: Westminster Institute of Education
- Sarı, H. (2003). *Özel Eğitime Muhtaç Öğrencilerin Eğitimleriyle İlgili*
- Sarı, H. (2008). “Çoklu Yetersizliği Olan Öğrenciler”, H.İ. Diken (Editör) (2008). *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*, Ankara: Pegem A Yayınları, 449-496.
- Sarısoy, M. (2000). “*Otistik ve Zihinsel Engelli Çocuga Sahip Ebeveynlerin Evlilik Uyumlari*”, Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Schilling, R.F; Kirkham, M.A; Snow, W.H; ve Schinke, S.P. (1986). Single mothers with handicapped children: Different from their married counterparts? *Family Relations*, 35, 69-77.
- Seltzer, M.M; Greenberg J.S, Floyd F.J; Peffce, Y; ve Hong, J. (2001) Life course impacts of parenting a child with a disability. *Am J Ment Retard*, 106:265-286.
- Sencar, B. (2007). *Otistik Çocuga Sahip Ailelerin (Anne-Babaların) Algıladıkları Sosyal Destek ve Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Smith,C.J. ve Nastro, M. (1993) ‘The Effect of Occupational Therapy Intervention on Mothers of Children with Cerebral Palsy’ , *American Journal of Occupational Therapy* 47, 811-817 .

- Staub, D; ve Hunt, P. (1993)."The Effects of Social Interaction Training on High School Peer Tutors of Schoolmates with Severe Disabilities." *Exceptional Children* 60/1 (1993): 41-57.
- Şendil, G. ve Balkan, K.İ. (2005). *Anne Baba Olmak Dizisi, Çocuğun Eğitimi Ailede Başlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Tekinalp, B. (2001). "The Effects of a Coping Skills Hopeless And Stres Levels Of Mothers Of Children With Autism", Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Telef, B.B. (2013). Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Öz-yeterliliklerinin ve Psikolojik Belirtilerinin İncelenmesi . *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 33-49.
- Turan, N; Kayıhan, H; Yılmaz, C; ve Topçu. A. (1991). Ortopedik Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu. *I.Özel Eğitim Konseyi*. (sf. 87-119). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Uyaroğlu, A.K., ve Bodur, S. (2009). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocukların Anne-Babalarında Kaygı Düzeyi ve Bilgilendirmenin Kaygı Düzeyine Etkisi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 8(5), 405-412.
- Whirter, Mc.J. ve Acar, V.N. (2000). *Ergen ve Çocukla İletişim*. Ankara: US-A Yayıncılık.
- Wilton, K. ve Renaut, J. (1986). Stress levels in families with intellectually handicapped preschool children and families with nonhandicapped preschool children. *Journal of Mental Deficits Research*, 30, 163-169.
- Yazıcı, F; Okcu, B; Sözbilir, M. (2015). Ailelerin Görme Yetersizliği Olan çocuklarına Yönelik Gelecek Kaygıları. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(16), 142-164.
- Yıldırım Doğru, S. ve Arslan, E. (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Kaygı Düzeyleri ile Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması, *S. Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 543-554.
- Yıldırım Doğru, S; Durmuşoğlu, N; ve Turan, E. (2006). Zihin ve İşitme Engelli Çocukların Ailelerinin Kaygı Düzeyi ve Yaşam Kaliteleri Yönünden Karşılaştırılması. *I. Uluslararası Ev Ekonomisi Sürdürülebilirlik Gelişme ve Yaşam Kalitesi Kongresi* 22-24 Mart 2006 s:377-82 Ankara.
- Yıldırım Sarı, H. (2007). Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerde Aile Yüklenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11(2), 1-7.

Yıldırım, A; Hacıhasanoğlu Aşlar, R; ve Karakurt, P. (2012). Engelli Çocukların Annelerinin Ruhsal Durumlarının Belirlenmesi. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 20(3), 200-209.

Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk Ruh Sağlığı* (22. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

